

ΤΟΜΗ 11

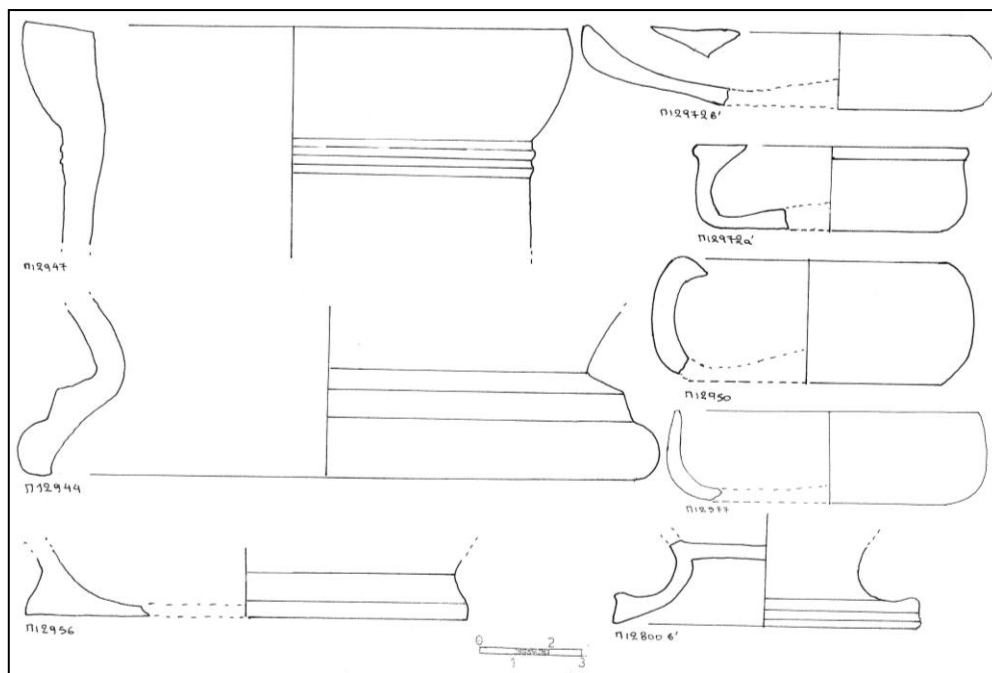
Κατά τη διάνοιξη των δοκιμαστικών τομών, στο μέσο-ΒΔ τμήμα του 153α εντοπίστηκαν τρεις μεμονωμένοι ακατέργαστοι λίθοι και συγκεκριμένα στο Ν. τμήμα της τομής 11, όπως και όστρακα σε βάθος 0,30 μ. έως 0,8μ. Στη συνέχεια η ανασκαφή έδειξε ότι επρόκειτο για τρεις τουλάχιστον συγκεντρώσεις οστράκων αρχαϊκής εποχής στο μέσο - Β. τμήμα της τομής, με λίγα θραύσματα οστών και σχετικά αρκετά υπολείμματα ανθράκων τα οποία πιστοποιούν την ύπαρξη φωτιάς. Υπήρξαν επίσης κάποια όστρακα από μεγάλα αγγεία, κυρίως πίθους, αλλά δεν εντοπίστηκαν ταφές.

Πρόκειται για τροχήλατη χρηστική κεραμική καλά ψημένου πηλού, λευκορόδινου ή ρόδινου (Munsel 7,5YR8/2-8/4) όπως και από πορτοκαλόχρωμο πηλό. Επίσης λεπτότερη κεραμική με εξίτηλο γάνωμα από τα παραπάνω είδη πηλού και ελάχιστα από φθαρμένο ροδόχρου πηλό (Munsel 7,5YR8/6=reddish yellow). Τέλος χρηστικά αγγεία, ίσως μεγάλες χύτρες με παχιά τοιχώματα και πολλές προσμίξεις από πορτοκαλέρυθρο πηλό (Munsel 2,5YR6/8). Τα χαρακτηριστικότερα ωστόσο, όστρακα ανήκουν σε λύχνους με ανοιχτούς μυκτήρες (Howland 1958, 14-15, εικ. 3 & 30, αρ. 30 και 38) σε κύλικες με ψηλό χείλος και πόδι (στέλεχος)¹ και σε κύλικες διακοσμημένες με στιγμές που μιμούνται λακωνικούς τύπους και πινάκια με κυρτό χείλος. Οι τύποι των αγγείων αυτών χρονολογούνται στην πλειονότητά τους στο Β' ½ του 6^{ου} αι. π.Χ.

Εικόνα 10. Η βάση υπ' αρ. Π12956.

¹ Τέτοια κύλικα απεικονίζεται σε σκηνή χορού και οίνοποσίας Σατύρων από ερυθρόμορφο αγγείο (ψυκτήρα) του Δούριδος που χρονολογείται περ. 500-480 π.Χ. (Richter 1986, 55, εικ. 459).

Εικόνα 11. Σχέδια χαρακτηριστικών τύπων αγγείων από τις τομές 11, 30 & 4.

Κατά μήκος της τομής, προς ΒΑ, και σε βάθος 0,75 μ. από την επιφάνεια, βρέθηκαν θραύσματα λακωνικών κεράμων, όστρακα από χρηστικά μεσαίου μεγέθους ανοιχτά αγγεία, επίπεδη βάση αγγείου (Π12956, Εικ. 10 & 11), προφανώς από σκύφο (πβ. Π12946) ή σκυφοειδή κύλικα, η οποία θα μπορούσε να χρονολογηθεί στην Α' δεκαετία του 5^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 366, εικ. 18, πίν. 88, αρ. 1847), όστρακο πινακίου με πλατύ κυρτό χείλος και ευρεία οπή ανάρτησης, αρχικώς μελαμβαφές από πολύ εύθρυπτο, ίσως τοπικό πηλό (Munsell 10YR8/4=very pale brown) που χρονολογείται περί το 500-480 π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 307, εικ. 9, πίν. 36, αρ. 1007), όπως και όστρακο μικρού ανοιχτού μελαμβαφούς αγγείου (Εικ. 12). Σε βάθος 1 μ. παρατηρήθηκε η συνέχεια της επίχωσης (ΟΜ23) όπου εντοπίστηκαν θραύσματα αγάνωτων λακωνικών κεράμων, λίγα όστρακα από φθαρμένα μελαμβαφή μικρού και μεσαίου μεγέθους εκ των οποίων λαβή κύλικας και άλλη μεγαλύτερη, επίσης κυλινδρική λαβή, τμήμα από το χείλος μεγάλου αγγείου τύπου κρατήρα του τέλους του 6^{ου}/αρχές 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Π127990') και τέλος όστρακο από υστεροαρχαϊκό κορινθιακής προέλευσης μελαμβαφές πινακίο (Π12957, Εικ. 13&14) (πβ. Lang 1992, 80, εικ. 16,5). Η διεύρυνση της τομής προς ΒΔ έφερε εκτεταμένη επιφάνεια σε βάθος 0,5 μ. (ΟΜ24) με όστρακα από χρηστικά αγγεία ερυθρωπού ως επί το πλείστον πηλού, από ανοιχτό αγγείο με θαμπό γάνωμα, λίγα θραύσματα κεραμίδων, όπως και επίπεδη βάση αγγείου (Π12958, Εικ. 15) παρόμοια με την προαναφερόμενη Π12956 της πρώτης δεκαετίας του 5^{ου} αι. π.Χ. Τέλος, εντός της αρχικής τομής, η αφαίρεση στην περιοχή των λίθων και σε βάθος 0,2 μ. απέδωσε λίγα φθαρμένα όστρακα, θραύσματα κεραμίδων και μερικά θαλάσσια

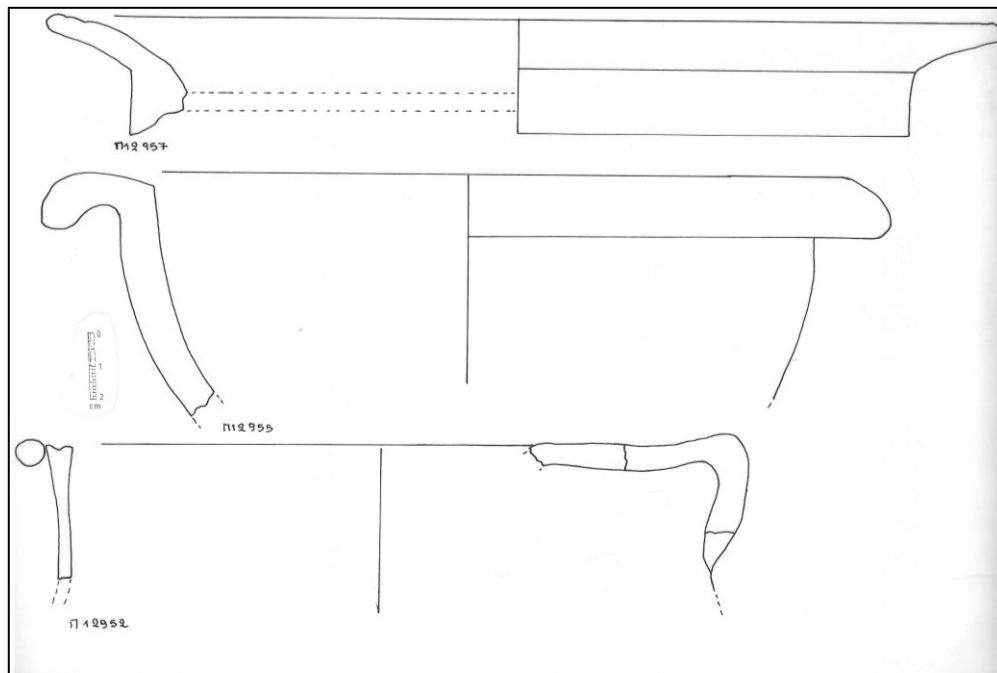
όστρεα του γένους Γλυκυμερίς (*Glycimeris* ή *Glycymeris*, γυαλιστερές ή μελοκύδωνα) επίσης φθαρμένα.

Εικόνα 12. Όστρακα της OM22 της Τομής 11.

Εικόνα 13. Το πινάκιο υπ' αρ. Π12957.

Εικόνα 14. Σχεδιαστική αποκατάσταση αντιπροσωπευτικών οστράκων.

Εικόνα 15. Η υπ' αρ. Π12958 βάση αγγείου.

Εικόνα 16. Βάσεις αγγείων που διαμορφώθηκαν και ξαναχρησιμοποιήθηκαν σαν πώματα.

Στο ίδιο βάθος ανασκάφτηκε στο μέσον περίπου της τομής και με κατεύθυνση Α-Δ, λωρίδα διαστάσεων 4,25*1,8 μ. (OM24A). Τα 4/7 του συνόλου της ομάδας αυτής αποτελούνται από θραύσματα αγάνωτων κεραμίδων πάχους 0,015-0,02μ., όπως και από ένα θραύσμα μεγάλου πίθου πάχους 0,04 μ. Τα 2/7 αντιστοιχούν σε όστρακα από χρηστικά άβαφα αγγεία ή μεσαίου μεγέθους χρηστικά μελαμβαφή πολύ φθαρμένα και λιγότερο από το 1/7 σε καλής ποιότητας μελαμβαφή και χαρακτηριστικούς τύπους. Υπήρχαν επίσης αρκετές μικρές κροκάλες πυριτόλιθου και φθαρμένες αχιβάδες (*Glycimeris*). Χαρακτηριστικές της ομάδας αυτής είναι δύο επίπεδες βάσεις ανοιχτών αγγείων προφανώς από κύλικα (πβ. Π12959) και κοτύλη (πβ. Π12956) που έχουν υποστεί περιφερειακή απόκρουση και με τον τρόπο αυτόν εξομάλυνση και δεν αποκλείεται να είχαν χρησιμοποιηθεί ως πώματα (ΕΙΚ. 16). Χρονολογούνται στα ύστερα αρχαϊκά χρόνια, πρώιμο 5^ο αι. π.Χ. (Αραπογιάννη 1999, 164, εικ. 16· Sparkes & Talcott 1970, 266, εικ. 5 & πίν. 21: 449) το πρώτο και το δεύτερο στην Α' δεκαετία του 5^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 366, εικ. 18, πίν. 88, αρ. 1847)². Επίσης υπάρχει τμήμα βάσης κύλικας με κοντό πόδι (πβ. Π12800β) του Α' ½ του 5^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 58, εικ. 8,7) ή από πινάκιο με στέλεχος του 500 περίπου π.Χ. (πβ. Sparkes &

² Πρόκειται προφανώς για αναβίωση ή συνέχιση παλιότερης τεχνογνωσίας κατασκευής ανάλογων αντικειμένων από πέτρα (πβ. Ματζάνας 2000, 102, υποσ. 2). Ως πλάκες-καλύμματα αγγείων χαρακτηρίζονται παρόμοια μορφολογικά αντικείμενα από την Απειράνθο της Νάξου (Ντούμας 1965, 47, εικ. 33γ). Προφανώς είναι πώμα ένα αντικείμενο από επίπεδη αποκρουσμένη κροκάλα με κάθετες αναστροφές αποκρούσεις το οποίο προέρχεται από τα Σέρβια της αρχαιότερης Νεολιθικής (Ridley κ.ά. 2000, 184 & 190, εικ. 4,25, SF1024).

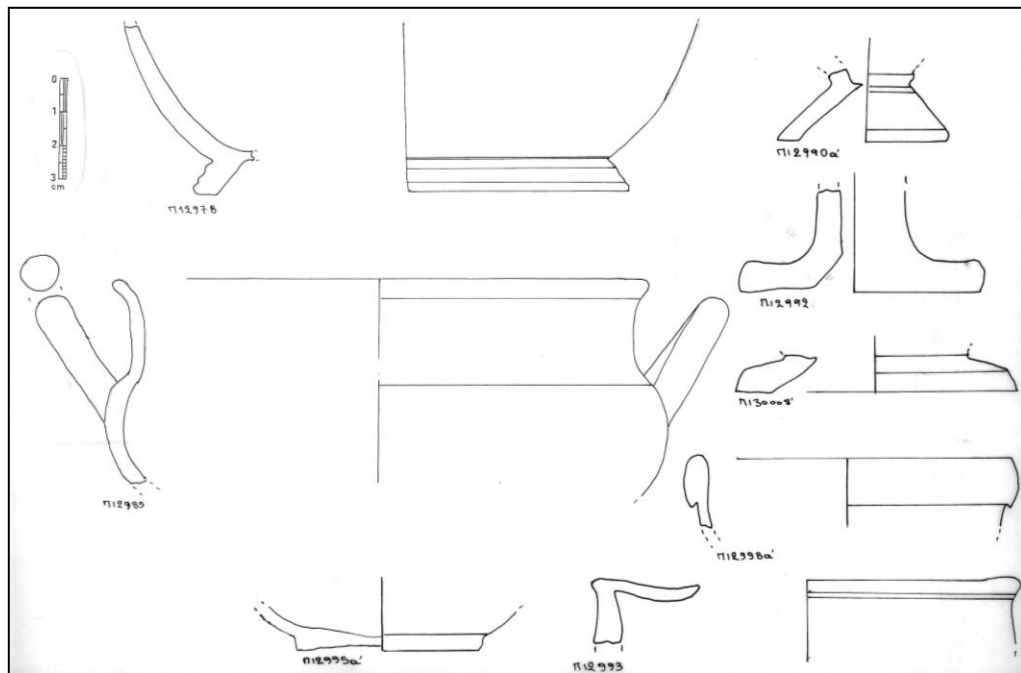
Talcott 1970, 305, εικ. 9, πίν. 35: 979) με τη διαφορά ότι η κυρίως βάση είναι κυρτή και ενιαία (αδιαμόρφωτη) και το πολύ κοντό στέλεχος φέρει πλαστικό δακτύλιο στο σημείο επαφής με το σώμα που παραπέμπει σε κύλικα τύπου C του πρώιμου 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 264, εικ. 20: 421). Επίσης υπάρχουν αρκετά θραύσματα από κύλικες του ίδιου τύπου με ψηλό αμφίκυκλο χείλος και κυρτό εχίνοειδές σώμα του λεγόμενου λακωνικού τύπου (Π12985, Εικ. 17&18, πβ. Π12990γ') τύπος που χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα ίσως στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406). Η ομάδα αυτή περιλαμβάνει επίσης όστρακα από χρηστικά αγγεία όπως χύτρες ή μεγάλα κλειστά αγγεία, όπως οινοχόες, τύπο από τον οποίο προέρχεται πλατιά ταινιωτή λαβή, ως επί το πλείστον μελαμβαφή και αυτά. Βρέθηκε επίσης ένα πηνίο και κάποιοι κοχλίες όπως και φθαρμένα θαλάσσια όστρακα πλην κάποιων *Cardium* και θραυσμάτων τρίτωνος τα οποία δεν αποκλείεται να είχαν καταναλωθεί³. Υπάρχουν επίσης όστρακα χαρακτηριστικών αρχαϊκών πινακίων, όπως τμήμα από το κυρτό χείλος με αυλάκωση στην περιφέρειά του συγκολλημένο από δύο όστρακα (Π12988α, Εικ. 19 & 20, το 3^ο, πβ. Π12957). Πηλός πορτοκαλόχρους σχετικά εύθρυπτος καθαρός. Προφανώς ήταν άβαφο. Ο τύπος χρονολογείται από το 600 περίπου έως και τα υστεροαρχαϊκά χρόνια και είναι πιθανώς κορινθιακής προέλευσης (πβ. Eilman 1938/39, 38-40, εικ. 28a· Lang 1992, 80, εικ. 16,5). Επίσης χαρακτηριστικός για την εποχή τύπος είναι τα πινακία με κυρτό χείλος (Π12988α-γ, Εικ. 19 & 20). Το ένα από τα όστρακα είναι τμήμα από το σώμα και τη βάση πινακίου συγκολλημένου από δύο όστρακα (Π12988β'). Πηλός καθαρός σχετικά συμπαγής (10YR7/3: very pale brown), στην εξωτερική όψη του οποίου σώζονται ίχνη από καστανοβαφές γάνωμα (πβ. Eilman 1938/39, 38-40, εικ. 28a· Lang 1992, 80, εικ. 16,5). Ένα τμήμα από το χείλος, το σώμα και τη βάση επίσης αρχαϊκού πινακίου (Π12988γ') (πβ. Lang 1992, 80-1, εικ. 16,7) θα μπορούσε να χρονολογηθεί στο β' ¼ του 6^{ου} αι. π.Χ. Ο πηλός είναι πορτοκαλής (2,5YR7/6) καθαρός καλά ψημένος, αγγείο τροχήλατο. Αλείφωμα χρώματος μελιτζανί (2,5YR6/2: pale red). Βάση ψηλή δακτυλιόσχημη, σώμα έντονα εξωνεύον εξωτερικά, ευθύγραμμο εσωτερικά κυρτό χείλος λεπτότερο και αποστρογγυλεμένο. στους χαρακτηριστικούς τύπους συγκαταλέγεται τμήμα βάσης από σκυφοειδή κύλικα (πβ. Π12956) της Α' δεκαετίας του 5^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 366, εικ. 18, πίν. 88, αρ. 1847) και άλλη παρόμοια βάση από χρηστικό μικρό αγγείο με πορτοκαλί εσωτερικό και κιτρινότερο εξωτερικό. Επίσης μέρος από το σώμα, την

³ Τα θαλάσσια όστρεα ενίοτε χρησιμοποιούνταν σε μεγάλες ποσότητες στο πλαίσιο τελετών που περιλάμβαναν συλλογικά δείπνα, όπως στην περίπτωση του σπηλαιού Ελληνοκαμάρα στην Κάσο (Γιαννικουρή – Ζερβάκη 2006, 259).

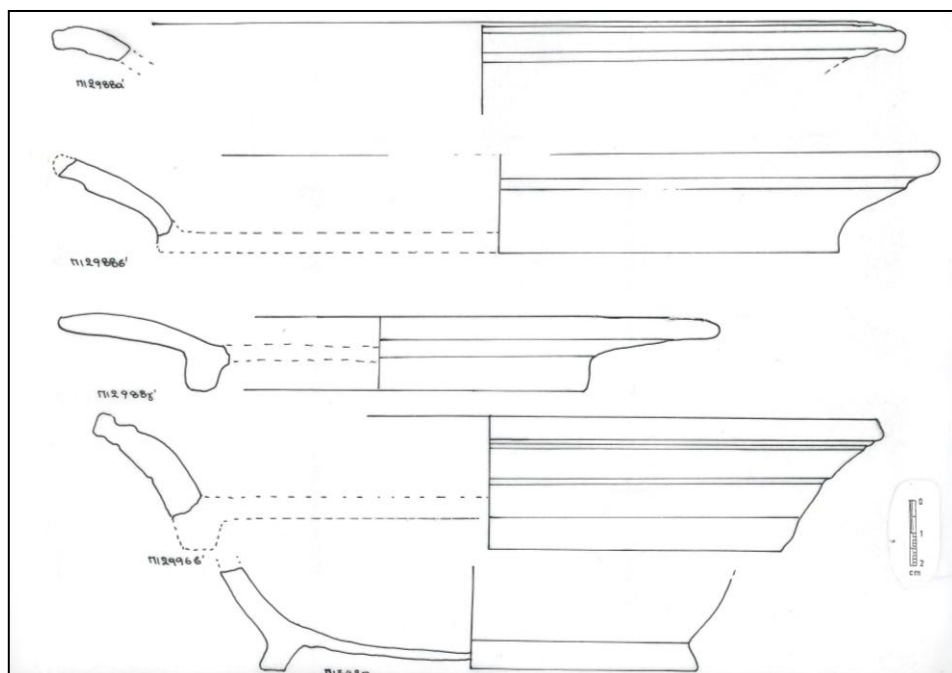
οριζόντια ταινιωτή λαβή και χείλος λεκανίδας-ιγδίου (Π12989, Εικ. 21-24) των ύστερων αρχαϊκών χρόνων (Lang 1992, 82, εικ. 16,11). Ένα όστρακο με ταινιωτή λαβή, από πορτοκαλή πηλό με αμμώδη εγκλείσματα, ανήκει σε χρηστικό χυτροειδές αγγείο, ενώ κάποιο άλλο από κλειστό αρχικά ολόβαφο μελαμβαφές τροχήλατο αγγείο από πορτοκαλί τοπικό πηλό (2,5YR7/6) με ανθρακικό επίπαγο στο εσωτερικό του. Από την ίδια ομάδα προέρχονται δύο όστρακα από αρχαϊκές κύλικες με διευρυμένο σώμα, τμήμα από το λαιμό μελαμβαφούς κλειστού αγγείου, ίσως ληκύθου με πλαστικό δακτύλιο και συνανήκον όστρακο του σώματος, ταινιωτή λαβή από ανάλογο αγγείο, λαβή πεταλοειδής ή οξυκόρυφη από κύλικα ή σκύφο, προφανώς συνανήκουσα με τμήματα από το χείλος χειλεωτών κυλίκων (10YR7/3: very pale brown) ή τοπικού πορτοκαλί πηλού (2,5YR7/6) με εξίτηλο βερνίκι, όπως και όστρακο από τη βάση ανοιχτού αγγείου (Π12990α' Εικ. 24 & 18), ίσως από τύπο πρόχου που παρουσιάζει ελάχιστη εξέλιξη από τον 8^ο έως τον 5^ο αι. π.Χ. (Lang 1992, 94, εικ. 20,2). Υπάρχουν επίσης όστρακα από χύτρες διαφόρων μεγεθών, από εξίτηλα μελαμβαφή κλειστά ίσως από οινοχόες ή ανοιχτά αγγεία που αντιπροσωπεύονται από όστρακα καλύτερης όπτησης, αλλά πιο φθαρμένα. Υπάρχουν επίσης δύο φθαρμένες βάσεις (πβ. Π12956) της Α' δεκαετίας του 5^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 366, εικ. 18, πίν. 88, αρ. 1847) και μια στενή ταινιωτή λαβή ίσως από ανοιχτό αγγείο.

Εικόνα 17. Όστρακα της υπ' αρ. Π12985 κύλικα του τύπου "Punktschale".

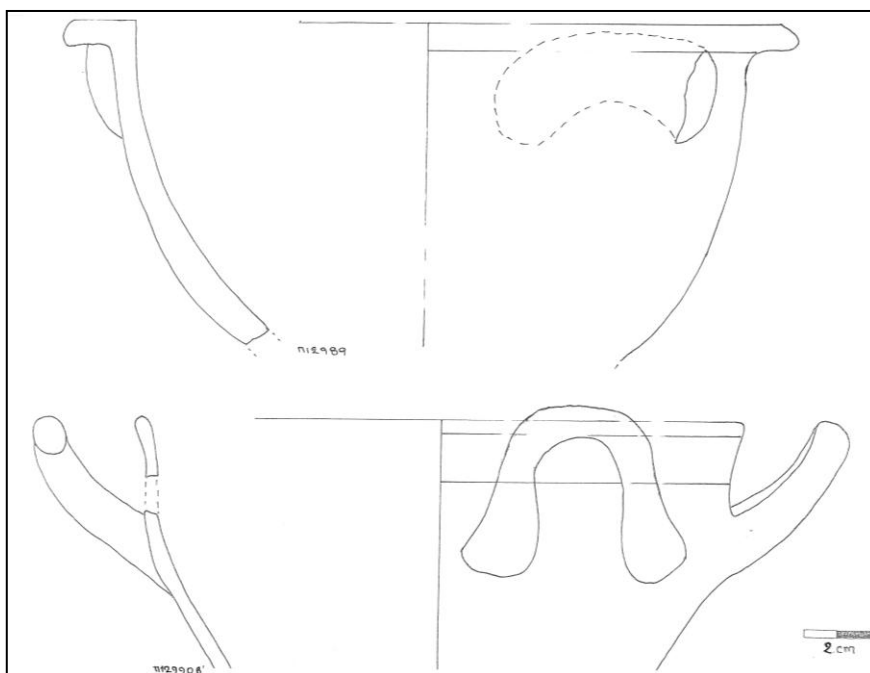
Εικόνα 18. Σχέδια χαρακτηριστικών τύπων αγγείων από την τομή 11 & 4.

Εικόνα 19. Σχεδιαστική αποκατάσταση αρχαϊκών πινακίων και κύλικας.

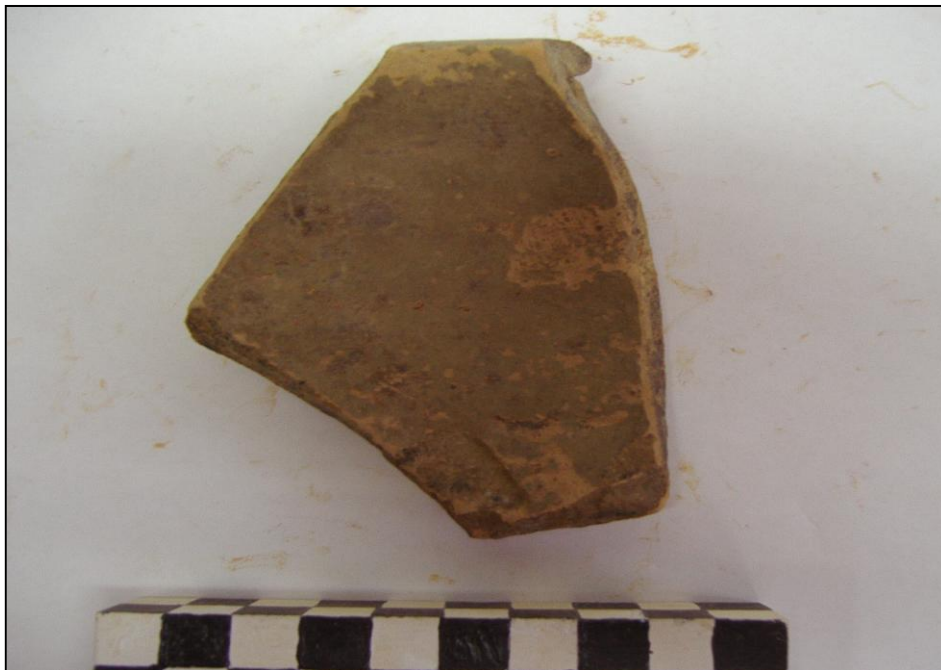
Εικόνα 20. Όστρακα αρχαϊκών πινακίων.

Εικόνα 21. Σχεδιαστική αποκατάσταση αρχαϊκής λεκανίδας και κύλικας από την τομή 11.

Εικόνα 22. Όστρακο της υπ' αρ. Π12989 λεκανίδας.

Εικόνα 23. Όστρακο της υπ' αρ. Π12989 λεκανίδας (κάτω όψη).

Εικόνα 24. Όστρακο από τη βάση του υπ' αρ. Π12990α αγγείου.

Στο μέσον περίπου της τομής, σε βάθος 0,49 μ. από την επιφάνεια και σε απόσταση 1,60 μ. ΒΔ (320°) βρέθηκε τμήμα μολυβδοχόησης (Δ1429, Εικ. 25-26). Σε απόσταση 0, 2 μ. από το εύρημα αυτό και περίπου 2 μ. ΒΔ από το σταθερό (λίθος από ψαμμίτη) βρέθηκε συγκέντρωση από όστρακα και όστρεα με ενδείξεις φωτιάς (OM24B). Ο πυρήνας της εστίας είναι 0,75*0,35 μ. με προσανατολισμό Α-Δ και βάθος 0,61 μ. από την επιφάνεια. Περιείχε θραύσμα κεραμίδας, όστρακο ανοιχτού οικιακού αγγείου και συγκεκριμένα χύτρας από κοκκινωπό πηλό (Munsel 10R7/6=light red) και όστρακο λεπτότεχνης κεραμικής από ροδόχρου πηλό (Munsel 5YR8/4=pink). Επίσης, ένα ελάχιστο τμήμα χαλκού.

21

Εικόνα 25. Μολυβδοχόηση από την τομή 11.

Εικόνα 26. Μολυβδοχόηση από την τομή 11 (κάτω όψη).

Περίπου 2,5 μ. μακρύτερα, προς τα ΝΔ όρια της τομής, εντοπίστηκε η ΟΜ24Γ. Χαρακτηριστική είναι η ημίτομη βάση από κύλικα με ψηλό πόδι (πβ. Π12992) (Εικ. 27, δεξιά) σε τμήμα της περιφέρειας της οποίας υπάρχει βαθιά εγχάραξη μήκους 0,015 μ. και πλάτους 0,003 μ. και η οποία έγινε προφανώς όταν ακόμα ο πηλός ήταν νωπός αν και δεν υπάρχει στο εσωτερικό βερνίκι. Δεν αποκλείεται να πρόκειται για σημείο κεραμέως ή ιδιοκτήτη. Προφανώς αποτελεί ηλειακή απομίμηση λακωνικής κύλικας και απαντάται από το γ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (Αραπογιάννη 1999, 162, εικ. 11) έως και τον πρώιμο 5^ο αι. (πβ. Lang 1992, 58, εικ. 8,6). Από την ομάδα αυτή προέρχονται επίσης συνανήκοντα όστρακα (Π12993, Εικ. 18 & 28) από δυσδιάγνωστο αγγείο, μάλλον από το πώμα αγγείου, ίσως πυξίδας, με οπή στο κέντρο, και το οποίο φέρει τη χαρακτηριστική διακόσμηση από παχιές ομόκεντρες ταινίες που έχουν και άλλα αγγεία των Σαβαλίων, όπως η βάση κύλικας με κοντό πόδι Π12800β του 500 περίπου π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 305, εικ. 9, πίν. 35: 979) ή του Α' ½ του 5^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 58, εικ. 8,7· Eilman 1938/39, 38, εικ. 25-26). Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το σπάσιμο του αγγείου προηγήθηκε πυράς, δεδομένου ότι μόνο τα μικρότερα όστρακα έφεραν σχετικές αλλοιώσεις. Δύο επίσης όστρακα (Π12995) προέρχονται από μελανόμορφη λήκυθο (Εικ. 29).

Εικόνα 27. Βάσεις από υψίποδες αρχαϊκές κύλικες.

Εικόνα 28. Συνανήκοντα όστρακα από το πόμα πυξίδας (Π12993).

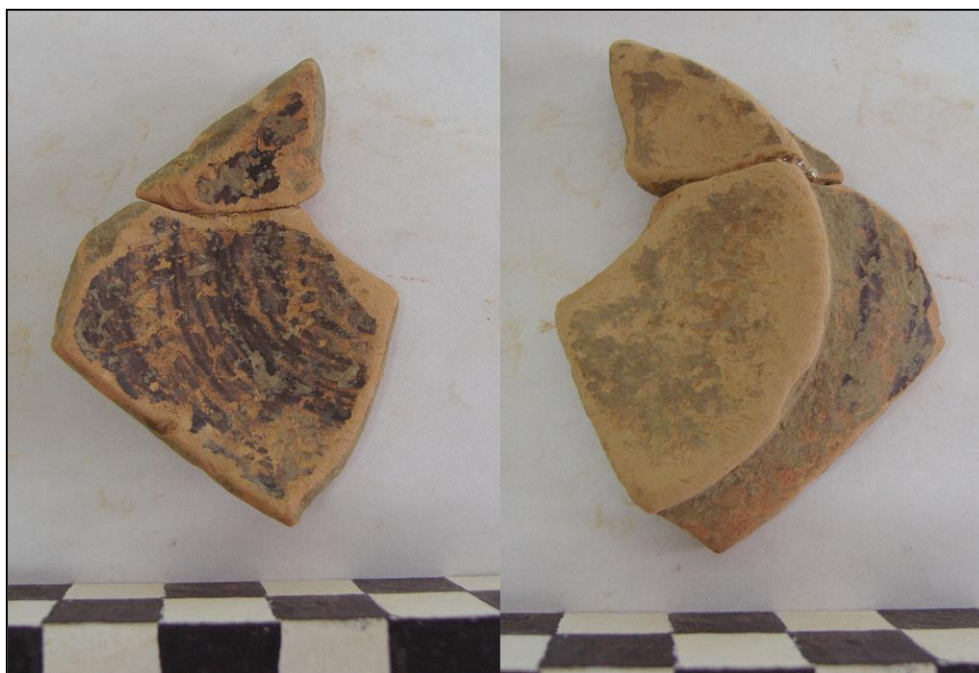
Εικόνα 29. Όστρακα από μελανόμορφη λήκυθο (Π12995).

Το ήμισυ περίπου του όγκου της ομάδας αυτής αποτελείται από μεσαίου και μικρού μεγέθους θραύσματα λακωνικών κεραμίδων αγάνωτων και γανωμένων εκ των οποίων το ένα, χρώματος ροδόχρου (7,5YR7/4: pink) έχει πηλό καλά ψημένο, με προσμάγματα (άχυρο) και κόκκινα εγκλείσματα, ίσως θραυσμένα και κονιορτοποιημένα όστρακα. Έχει πάχος 0,018 μ. με περιχέλωμα που εξέχει προς την κυρτή κάτω όψη και ερυθρωπό γάνωμα. Σε σχεδόν ίσες ποσότητες μεταξύ τους από πλευράς οστράκων είναι οι κατηγορίες των άβαφων αγγείων καθαρού πηλού, των φθαρμένων μελαμβαφών, των μελαμβαφών από μικρά ως επί το πλείστον αγγεία και η χρηστική κεραμική χονδροειδούς πηλού τύπου χύτρας. Ιδιαίτερα ξεχωρίζουν δύο όστρακα από μεγάλα κλειστά αγγεία, ίσως συνανήκοντα, το ένα με αραιό γάνωμα και το άλλο με ταινία μελανού χρώματος πάνω στο κιτρινωπό αλείφωμα επί του πορτοκαλόχρου πηλού (2,5YR7/8: light red). Δύο άλλα όστρακα ίσως επίσης συνανήκοντα από μεγάλο ανοιχτό αγγείο, προφανώς κύλικα, πηλού 5YR6/3: light reddish brown, εκ των οποίων το ένα περισσότερο κυρτό, φέρει τρεις δακτυλίους-αυλακώσεις γύρω από το σώμα του σε χαμηλό ανάγλυφο. Επίσης μια ακέραια και το ήμισυ πεταλόσχημης (αψιδωτής) λαβής όπως και όστρακα εκ των οποίων μια συνανήκουσα βάση (πβ. Π12985 & Π12959) (πβ. Αραπογιάννη 1999, 164, εικ. 16· Sparkes & Talcott 1970, 266, εικ. 5 & πίν. 21: 449) από απλή αρχαϊκή κύλικα (Εικ. 30) που μιμείται λακωνικό πρότυπο (πβ. Π12985) τύπος που χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα ίσως στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406· Kunze – Schleif 1938/39, 20, εικ. 7). Παρόμοια με την προαναφερόμενη είναι μια άλλη βάση (Π12995α', Εικ. 18

& 31) η οποία δεν αποκλείεται να συνανήκει με ανάλογη κύλικα (Π12985). Επίσης τμήμα από το χείλος μελαμβαφούς εξίτηλης τρυφυλλόσχημης πρόχου ηλειακού πηλού και ένα ανάλογο από μικρότερη που σώζει και τμήμα της ταινιωτής λαβής από αδρό πηλό με κόκκους άμμου ανοιχτού καστανού χρώματος (10YR6/4: light yellowish brown), ίδιον με αυτόν που χρησιμοποιούνταν για χύτρες. Επίσης συνανήκοντα τμήματα από το χείλος, την ταινιωτή λαβή και το σώμα μεγάλου χυτροειδούς αγγείου (διαμ. χείλους 0,2 μ., πβ. το μικρότερο Π12942 από χύτρα) από κεραμιδί πηλό (2,5YR6/6: light red), πυρίμαχο με πολλά αμμώδη εγκλείσματα και μεγαλύτερα πετραδάκια (Εικ. 32). Από την ίδια ομάδα προέρχεται επίσης το πάνω μέρος λεβητοειδούς αγγείου (Π12995β', Εικ. 33 & 38), προφανώς μεγάλης αρχαϊκής πυξίδας του «ρηχού τύπου» («flache Pyxide», πβ. Lang 1992, 72-76, εικ. 15,3 & 77, εικ. 16,1). Τέλος υπάρχει τμήμα κροκάλας πυριτόλιθου με μάλλον άναρχες αποκρούσεις σχεδόν κογχοειδούς όψης (Εικ. 34).

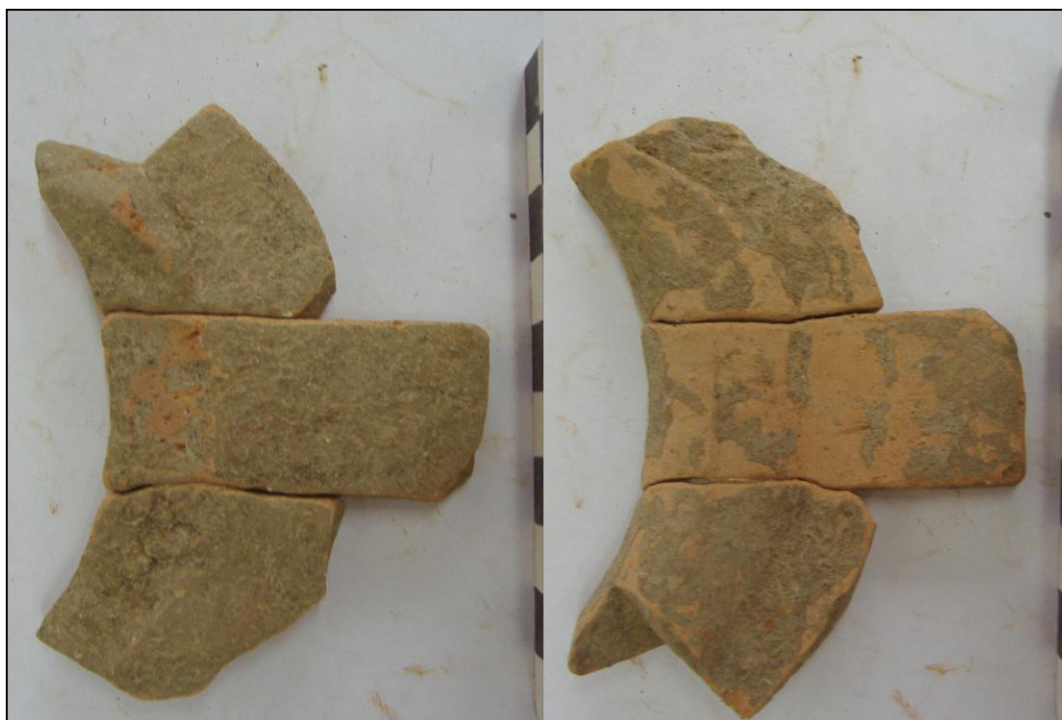
Εικόνα 30. Όστρακα από απλή αρχαϊκή κύλικα.

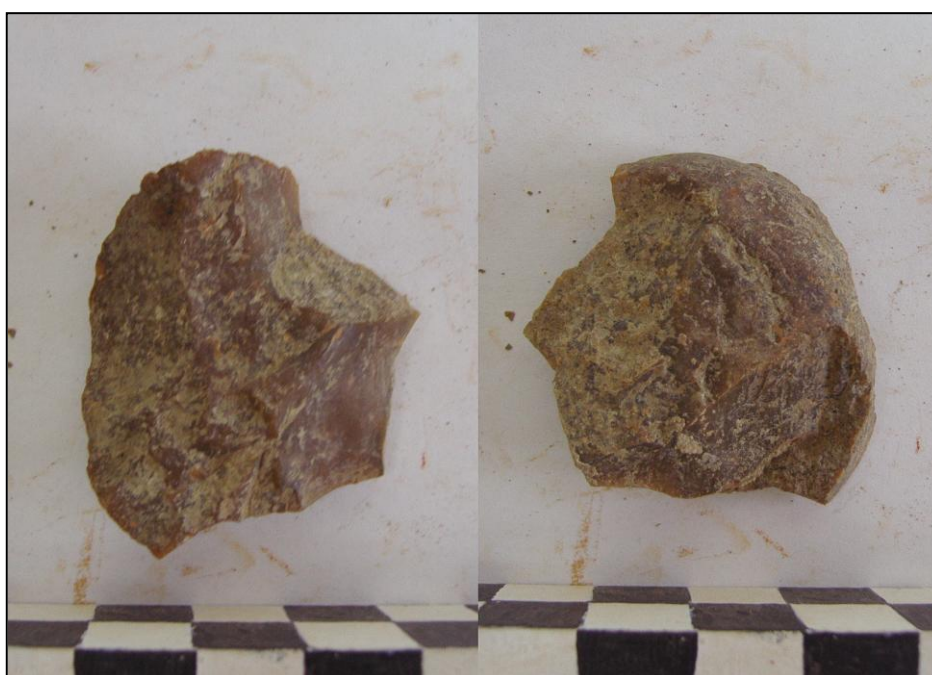
Εικόνα 31. Βάση κύλικας (Π12995α').

Εικόνα 32. Συνανήκοντα όστρακα από το χείλος, την ταινιωτή λαβή και το σώμα μεγάλου χυτροειδούς αγγείου.

Εικόνα 33. Τμήμα από το πάνω μέρος αρχαϊκής πυξίδας «ρηχού τύπου» (Π12995β').

Εικόνα 34. Χονδροειδές απόκρουσμα πυριτόλιθου.

Σε απόσταση 2,2 μ. Δ (280°) και σε βάθος 0,5 μ. βρέθηκε μελαμβαφής βάση από αρχαϊκή υψίποδη κύλικα (OM24Γ1) (Π12992) (Εικ. 18 & 27, αριστερά) η οποία φαίνεται ότι αποτελεί ηλειακή απομίμηση λακωνικής κύλικας και απαντάται από το γ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (Αραπογιάννη 1999, 162, εικ. 11) έως και τον πρώιμο 5^ο αι. (πβ. Lang 1992, 58, εικ. 8,6) ενώ περαιτέρω έρευνα σε βάθος 0,6-0,7 μ. (Εικ. 35) δεν απέδωσε παρά μόνο τρεις μικρές κροκάλες, ένα φθαρμένο όστρεο γλυκυμερίδος (*Glycymeris*),

θραύσματα κεραμίδας, όστρακα αδιάγνωστα και αβαφή από χρηστικά μεσαίου μεγέθους αγγεία, λίγα όστρακα χύτρας, δύο φθαρμένα λεπτά όστρακα από κύλικες και ένα πηνίο. Η διεύρυνση προς Ν. και στο εσωτερικό του σκάμματος έφερε στο φως ακόμα λίγα όστρακα σε βάθος 0,5-0,7 μ., εκ των οποίων ένα πήλινο πηνίο σε βάθος 0,55 μ. Η επίχωση είναι έως 0,45 περ. μ. η τεφρή φυτική αρόσιμη γη (humus) και στη συνέχεια η άμμος. Σε απόσταση 2,9 μ ΔΒΔ (290°) βρέθηκε λαβή από χρηστικό αγγείο (OM24Γ2, Εικ. 36). Ανάμεσα στις ομάδες 24Β και 24Γ, στο κέντρο περίπου του ενιαίου σωρού βρέθηκαν τμήμα από καμένο οστό, όπως και σχίδα και ενδείξεις άνθρακα σε όλη την έκταση του σωρού, όλα λιγοστά και αρκετά εύθρυπτα (Εικ. 37). Ενδείξεις φωτιάς με τη μορφή μικρών ιχνών ή πολύ εύθρυπτων ανθράκων σε σχετικά μεγαλύτερη συχνότητα παρατηρήθηκαν και στο Α άκρο του σωρού, περίπου 2,5 μ. ΒΒΔ (340°) από το σταθερό και στο ίδιο βάθος (0,5 μ.).

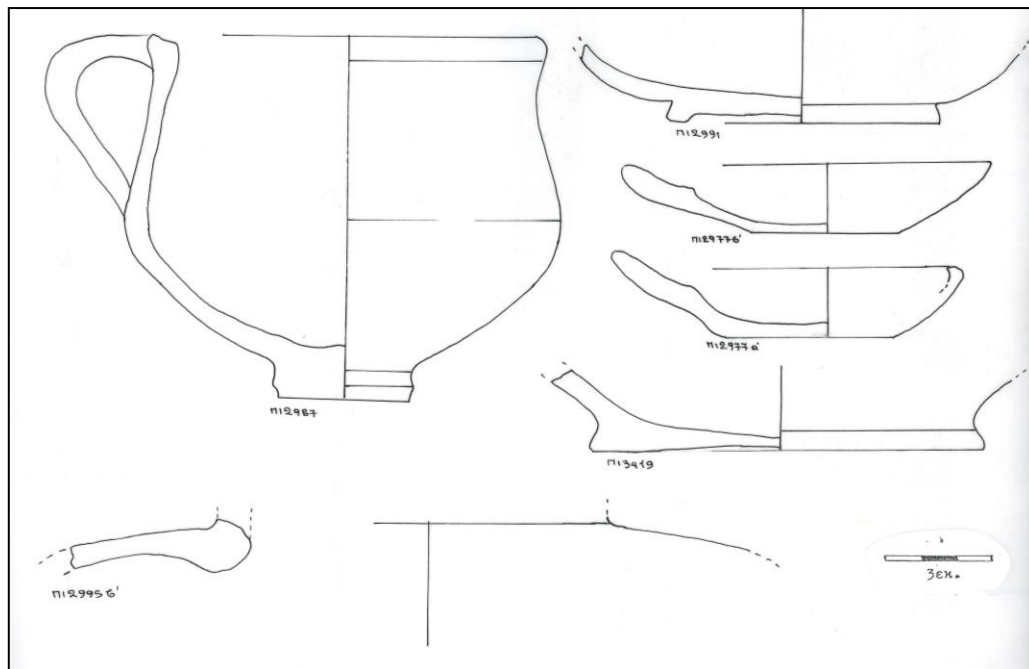
Εικόνα 35. Όστρακα και πηνίο της OM24Γ1 της τομής 11 (άνω και κάτω όψεις).

Εικόνα 36. Λαβή χρηστικού αγγείου της OM24Γ2.

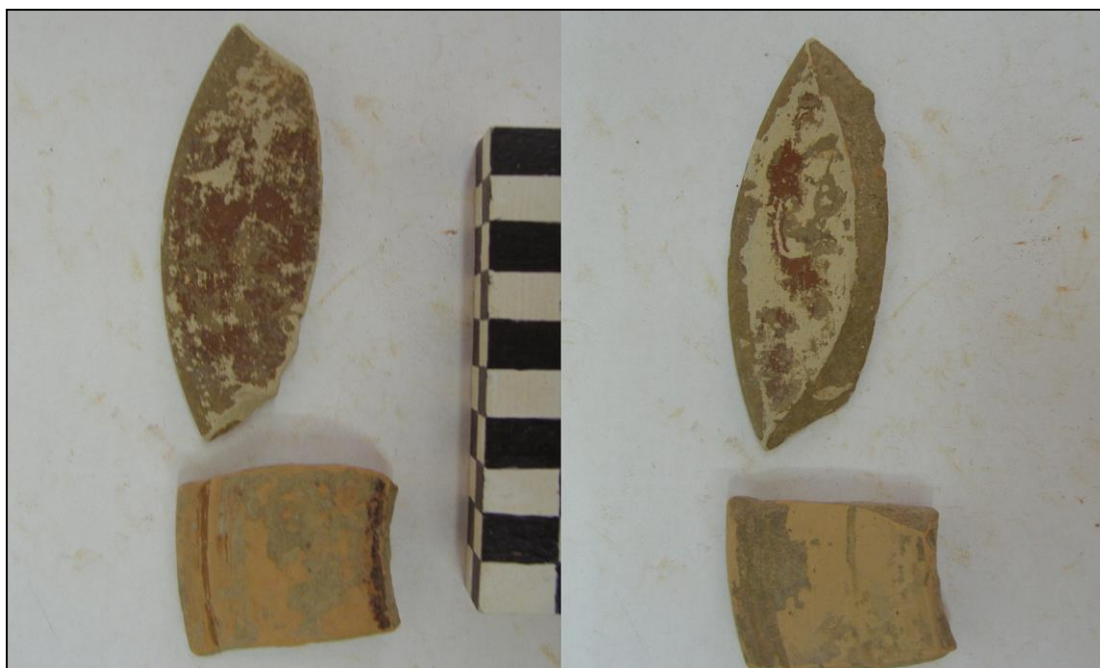
Εικόνα 37. Καμένα οστά από πυρά της τομής 11.

Εικόνα 38. Σχεδιαστική αποκατάσταση αρχαϊκών αγγείων της τομής 11 και υστερορωμαϊκού κυπέλλου της συστάδας Α.

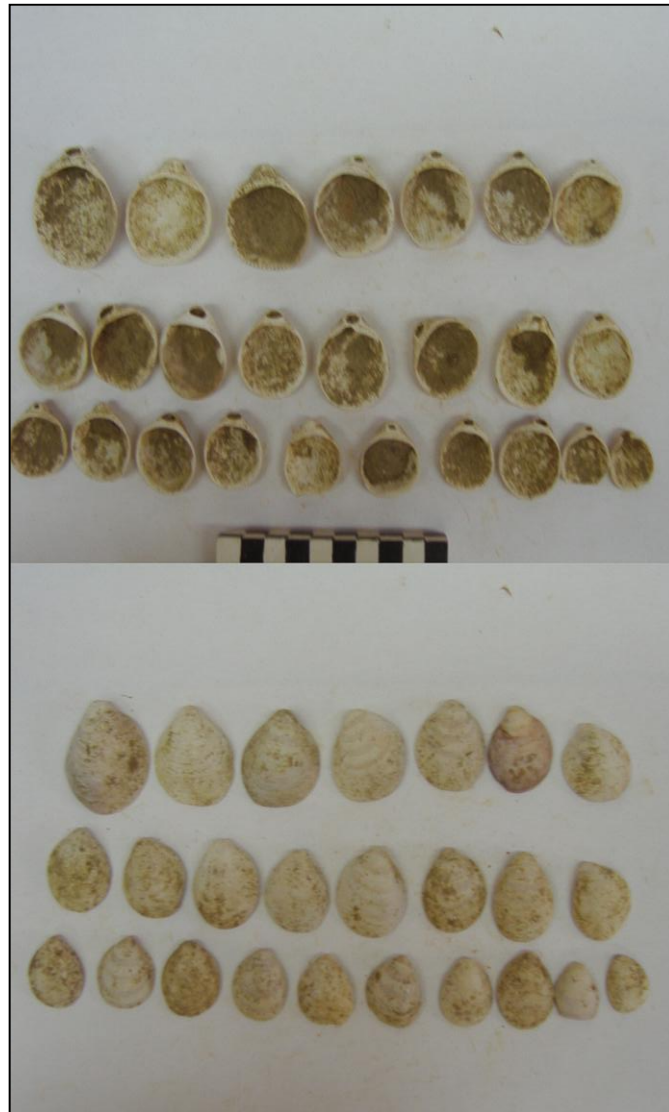
Εικόνα 39. Όστρακα αρχαϊκών λυγαριών.

Εικόνα 40. Όστρακα από το χείλος αρχαϊκών πινακίων (άνω και κάτω όψεις).

Περίπου 3,3 μ. από τον σταθερό λίθο ανασκάφθηκε τμήμα διαστάσεων 3*3 μ. δηλ. έως το Β. άκρο της τομής και σε βάθος 0,53 έως 0,98 μ. (οι λήψεις με το χωροβάτη (έγιναν σε απόσταση 12,3 μ. ΝΝΑ, 150° από το σταθερό). Η επίχωση ήταν γλινώδεις βαριά και συμπαγής και βρίσκεται σε βάθος από 0,5-0,7 μ από την επιφάνεια (ΟΜ25). Έδωσε πολλά όστρακα αρχαϊκών χρόνων από ανοιχτά μελαμβαφή αγγεία και δύο όστρακα από αρχαϊκά χαρακτηριστικά λυχνάρια (Π12997α-β, Εικ. 38-39) τα οποία, βάσει σχετικών παραλλήλων (πβ. Howland 1958, 9 & 19, αρ. 9 πίν. 1,29 & αρ. 57, πίν. 3,31) μπορούν να χρονολογηθούν από το 700 - 600 π.Χ. Το 1/3 περίπου της ομάδας αυτής από άποψη όγκου αποτελείται από θραύσματα κεραμίδων λακωνικού τύπου, ως επί το πλείστον στρωτήρων με εξίτηλο ερυθρό γάνωμα και ισόπαχο με το σώμα περιχέλωμα πάχους 0,02-0,023 μ. Το υπόλοιπο της ομάδας αποτελείται από ίσα περίπου σε αριθμό όστρακα αβαφούς κεραμικής μεσαίου μεγέθους εκ των οποίων αρκετά όστρακα από χύτρες από πορτοκαλόχρου ως επί το πλείστον πηλό με εγκλείσματα, όστρακα από αγγείο λευκού σχεδόν πηλού με αραιό ερυθρό βερνίκι, ίσως από πρόχου όπως και χαμηλή βάση από παρεμφερή πηλό (5Y9/3 pale yellow), προφανώς από αρχαϊκή κύλικα (πβ. Π12995α). Από τον ίδιο πηλό είναι επίσης ένα τμήμα από το κυρτό χείλος αρχαϊκού πινακίου, ενώ επίσης βρέθηκε ακόμα ένα (Π12996 α-β) (Εικ. 19 & 40). Πρόκειται για τον χαρακτηριστικό αρχαϊκό τύπο (πβ. Eilman 1938/39, 38-40, εικ. 28a). Τα υπόλοιπα όστρακα ανήκουν ως επί το πλείστον σε λεπτότεχνη μελαμβαφή κεραμική τοπικής κατά πάσα πιθανότητας και ως επί το πλείστον προέλευσης. Επίσης υπάρχουν κοκκινίλες, άνθρακες και διάτρητα από φυσικά μάλλον αίτια θαλάσσια όστρεα του είδους *Glycimeris*

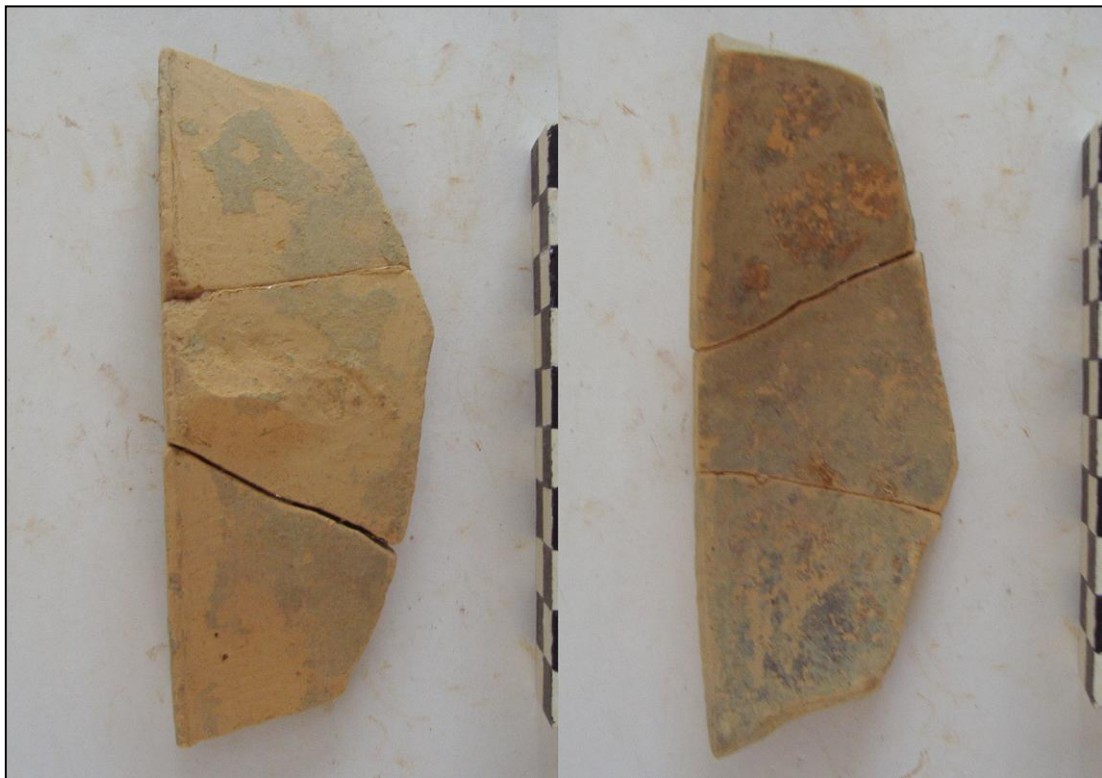
(πβ. γυαλιστερές ή μελοκύδωνα, ΕΙΚ. 41) τα οποία φαίνεται ότι είχαν περισυλλεγεί όταν ήταν ήδη ξεβρασμένα στην ακτή, κάτι που συμβαίνει και στις μέρες μας στον κόλπο του Χελωνάτα μετά από χειμωνιάτικες καταιγίδες. Υπάρχουν επίσης χονδροειδή χειροποίητα αγγεία με προτεταμένο χείλος (πβ. Π12799θ'), προφανώς από ανοιχτό ευρύστομο κρατηροειδές αγγείου του τέλους 6^{ου}/αρχές 5^{ου} αι. π.Χ.) (πβ. Lang 1992, 84, εικ. 18,3), αγγείο με σωζόμενο μελαμβαφές εσωτερικό και επίπεδη οριζόντια βάση (πβ. Π12956) (ΕΙΚ. 42), προφανώς από σκύφο-κοτύλη (πβ. Π12946) ή σκυφοειδή κύλικα, η οποία θα μπορούσε να χρονολογηθεί στην Α' δεκαετία του 5^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 366, εικ. 18, πίν. 88, αρ. 1847) ή από λεκανίδες λεπτότερης κατασκευής, ερυθροβαφές όστρακο προφανώς από κρατήρα (πβ. Π12976) του τέλους 6^{ου}/αρχές 5^{ου} αι. π.Χ.) (πβ. Lang 1992, 84, εικ. 18,3). Επίσης χείλος από βαθύ ανοιχτό αγγείο τύπου λοπάδας με οριζόντια λαβή, εσωτερικά μελαμβαφές και εξωτερικά άχρωμο με ίχνη του εργαλείου στίλβωσης (ΕΙΚ. 43) όπως και ένα παρόμοιο χαρακτηριστικό αγγείο με πρόχειρη διακόσμηση ακτίνων (Π12994, ΕΙΚ. 44 & 45). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το χείλος από μικρό μελαμβαφές αγγείο (Π12998α, ΕΙΚ. 18 & 46) του τύπου του ιωνικού αμφορέα του β' ½ του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 68, εικ. 13,1) ή παρεμφερές στον κορινθιακό τύπο του τελευταίου τετάρτου του 6^{ου} αι. π.Χ. (ό.π., 70-2, εικ. 14, 6-7) αλλά και όστρακο μελαμβαφούς ληκύθου (Π12998β, ΕΙΚ. 47) όπως και δύο τμήματα από μικρές χρηστικές άβαφες πρόχους (Π12999α-β, ΕΙΚ. 48-49). Επίσης όστρακο από το κάτω μέρος αγγείου, προφανώς κοτύλης που έχει αποκολληθεί από τη βάση της, από καλά ψημένο πηλό, ίσως εισηγμένο (5YR8/4: pink) (πβ. Π12946), της Α' δεκαετίας του 5^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 366, εικ. 18, πίν. 88, αρ. 1847) (ΕΙΚ. 51). Συνανήκοντα όστρακα τεφρού πηλού από τη βάση και το σώμα ανοιχτού αγγείου με επίπεδη βάση προφανώς από αρχαϊκή κύλικα (πβ. 12995^α) όπως και τμήμα βάσης όμοιας μικρότερης κύλικας, λαβές απλές πεταλοειδούς τύπου από ίδιες αρχαϊκές κύλικες όπως και όστρακα από το σώμα τους, μελαμβαφή ή ερυθροβαφή (πβ. Π12985), όστρακα από το σώμα ανάλογης κύλικας από κεραμίδι εύθρυπτο πηλό και με εξίτηλο γάνωμα. Τέλος βρέθηκαν δύο ερυθροβαφή όστρακα από κλειστό αγγείο, όπως και ένα άλλο με θαμπό γάνωμα εν μέρει εξίτηλο.

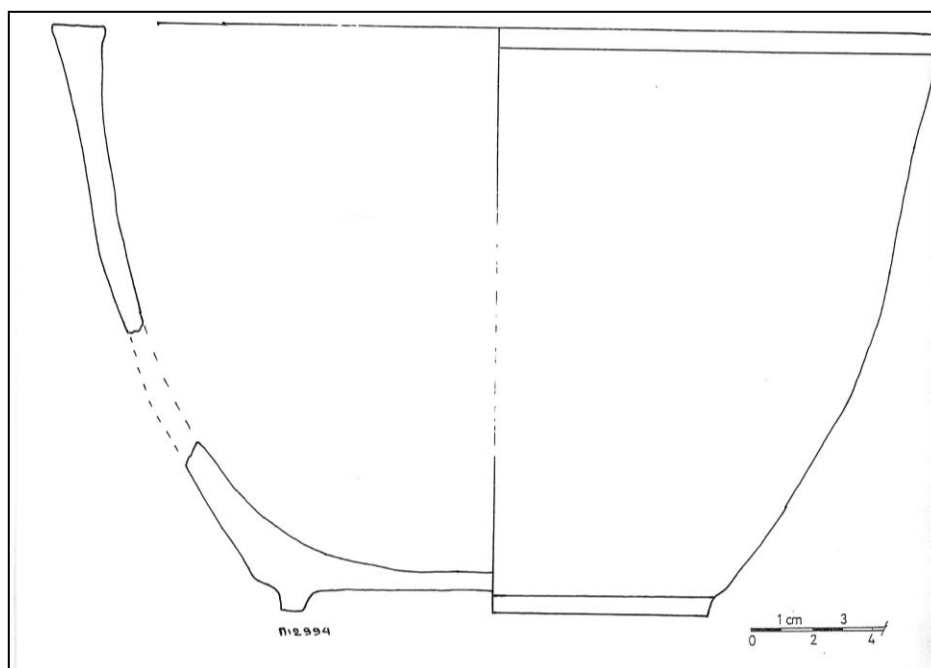
Εικόνα 41. Όστρεα θαλασσινά.

Εικόνα 42. Όστρακο από σκύφο-κοτύλη.

Εικόνα 43. Όστρακο που φέρει ίχνη του εργαλείου στύλωσης.

Εικόνα 44. Σχεδιαστική αποκατάσταση του υπ' αρ. Π12994 αγγείου.

Εικόνα 45. Όστρακα του υπ' αρ. Π12994 αγγείου.

Εικόνα 46. Συνανήκοντα όστρακα του υπ' αρ. Π12998Α αγγείου.

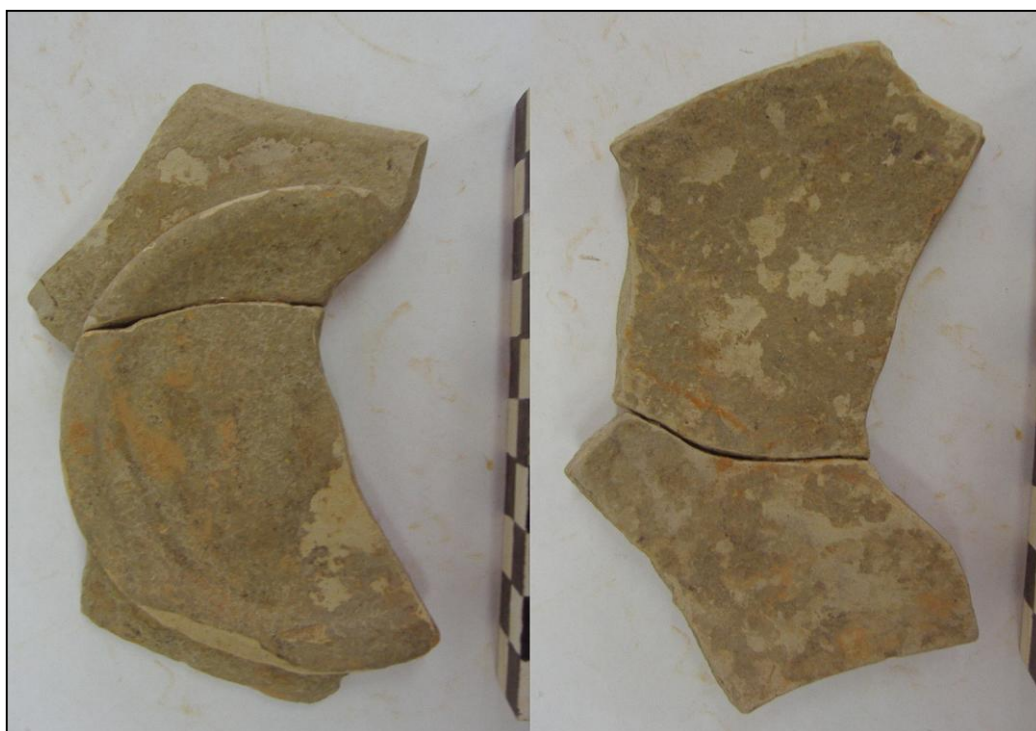
Εικόνα 47. Όστρακο μελαμβαφούς ληκύθου.

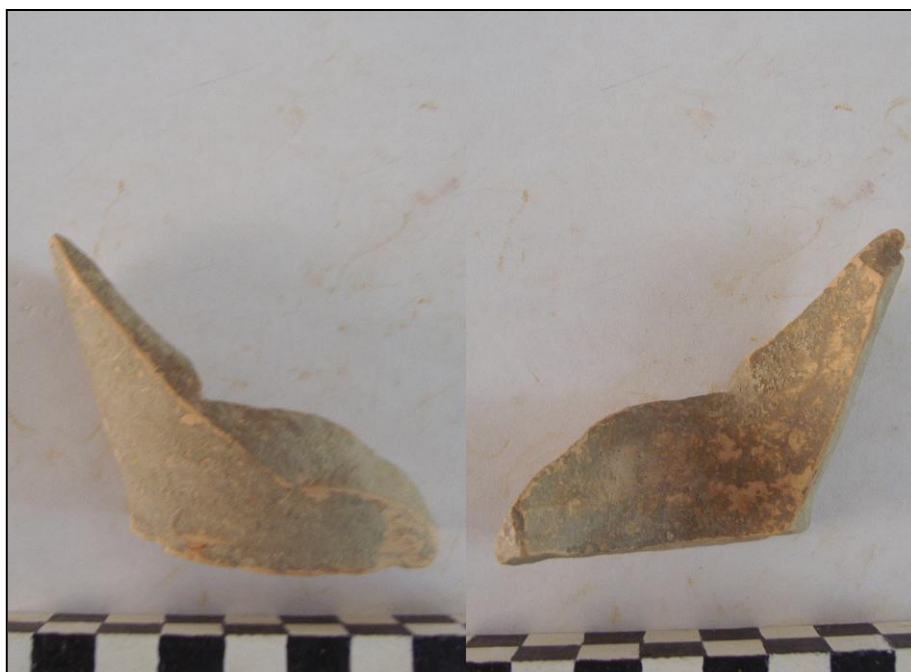
Εικόνα 48. Βάση από μικρή χρηστική άβαφη πτόχου.

Εικόνα 49. Όστρακο από μικρή χρηστική άβαφη πτόχου.

Εικόνα 50. Χαμηλή δακτυλιόσχημη βάση σκυφοειδούς κύλικας (Π12991).

Εικόνα 51. Όστρακο από τη βάση σκύφου-κοτύλης (δύο όψεις).

Το επόμενο στρώμα βάθους 0,7-0,8 μ. έχει πολλά όστρακα και όστρεα (OM26). Η ομάδα αυτή αφορά το ΒΔ τμήμα της τομής εμβαδού 2*3,5 μ. Σε απόσταση 0,9 μ. από τη ΒΔ παρειά και 0,7 μ. από την ΝΔ βρέθηκε διαβρωμένο στέλεχος αντικειμένου, προφανώς σιδηρούς οξειδωμένος ήλος μήκους 0,053 και διαμέτρου 0,008 μ. (M3451). Το χαρακτηριστικότερο αγγείο προέρχεται από τα συνανήκοντα και συναρμόζοντα τμήματα από

το χείλος, το σώμα και με τις λαβές άποδης μελαμβαφούς ταινιωτής κύλικας (Π12990β, Εικ. 21 & 52-53) του τέλους του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 58, εικ. 9,2, πίν. 17,2). Συνυπάρχουν με συνανήκοντα και συναρμόζοντα όστρακα από κύλικα η οποία αποτελεί ηλειακή απομίμηση γνωστού λακωνικού αγγείου (λάκαινας) με ψηλό αμφίκοιλο χείλος και κυρτό εχινοειδές σώμα που διακοσμείται με σειρά στιγμών και για το λόγο αυτό ονομάζεται "Punktschale"⁴ (Π12990γ', Εικ. 54, πβ. Π12985). Ο τύπος χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406) αν και δεν αποκλείεται να χρονολογείται έως και το α' ¼ του 5^{ου} αι. π.Χ. (Αραπογιάννη 1999, 168, εικ. 23). Από την ίδια ομάδα προέρχεται επίσης ταινιωτή λαβή σχήματος S από μελαμβαφή μικρή χου, όστρακο από λεπτή μικρή μελαμβαφή κύλικα αρχαϊκού τύπου, όπως και λαβές από άλλες ανάλογες, δύο τμήματα από βάσεις κυλικών (πβ. Π12800β') του Α' ½ του 5^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 58, εικ. 8,7) ή από πινάκιο με στέλεχος του 500 περίπου π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 305, εικ. 9, πίν. 35: 979). Επίσης τμήματα από το ψηλό χείλος και το εχινοειδές σώμα ερυθροβαφών κυλικών αρχαϊκής εποχής, τμήμα από το στόμιο ανάλογου αγγείου με εξηρημένη ταινία πλάτους 0,0035 μ. στο εσωτερικό του, κάτω ακριβώς από την απόληξη του χείλους, δύο όστρακα από το σώμα ανάλογου λεπτού αγγείου πορτοκαλόχρου πηλού καλής όπτησης με κόκκινο αλείφωμα εξωτερικά και εξίτηλη χωρίς καλή πρόσφυση μελανή βαφή, προφανώς εισαγωγής (Εικ. 55). Αντίθετα από τον συνηθισμένο κίτρινο πορτοκαλί πηλό τοπικής προέλευσης προέρχεται τμήμα από το χείλος μελαμβαφούς σκυφοειδούς κύλικας (πβ. Π12951) σιγμοειδούς τομής, χαρακτηριστικό των αγγείων του είδους αυτού από τον Σταφιδόκαμπο και την Ολυμπία τα οποία χρονολογούνται στο τέλος του 6^{ου} αι. έως και το α' ¼ του 5^{ου} αι. π.Χ. (βλ. Αραπογιάννη 1999, 162, εικ. 10 και 166, εικ. 18). Επίσης προέρχεται τμήμα από το χείλος ανάλογου αγγείου αλλά με πολύ έντονη καμπύλη, όπως και αντίστοιχο τμήμα έντονα εσωνεύον από μικρό αγγείο ίσως λύχνο (πβ. Π12972β), που θα μπορούσε να χρονολογηθεί από το Δ' ¼ του 6^{ου} αι. π.Χ. έως το 480 π.Χ. περίπου (πβ. Howland 1958, 30, πίν. 4 & 32, αρ. 89). Υπάρχει τέλος ένα τμήμα από πηνίο και μια δυσκοειδής βάση, διαμ. περ. 0,065 μ., με περιφερειακές αποκρούσεις γιατί είχε χρησιμοποιηθεί σαν πώμα. Από τα όστρακα μεγαλύτερων μελαμβαφών αγγείων υπάρχει τμήμα βάσης (πβ. 12944) προφανώς βαθμιδωτής, μεγάλου μελαμβαφούς ανοιχτού αγγείου κατά πάσα πιθανότητα κρατήρα του 500 π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 240, εικ. 20, αρ. 55), τμήμα από το λαιμό και το σώμα μεγάλου σχετικά παχέος αγγείου, προφανώς οينوχής ή υδρίας, επίσης μελαμβαφή όστρακα από

⁴ Ο τύπος αυτός έχει ευρεία διάδοση δεδομένου ότι παρόμοιος απαντάται και στη Θάσο και θεωρείται Κυκλαδικής παραγωγής (Περιστέρη κ.ά. 1985, σ. 34, εικ. 9).

το σώμα κλειστών λεπτότερων αγγείων, ίσως οινοχοών, τμήμα από τη δακτυλιόσχημη βάση ανοιχτού αγγείου, όστρακο από μελαμβαφή ανοιχτά αγγεία, όπως και δύο όστρακα από το χείλος και το λαιμό κλειστού αγγείου (10YR7/3: very pale brown), ερυθροβαφούς στο εξωτερικό και καλής όπτησης και επίσης χείλος (πβ. Π12976) κρατηριοειδούς αγγείου, ενδεχομένως υποκρατηρίου (πβ. Π12799θ') του τέλους 6^{ου}/αρχές 5^{ου} αι. π.Χ.) (πβ. Lang 1992, 84, εικ. 18,3). Επίσης υπάρχουν όστρακα από άβαφα ή φθαρμένα κλειστά μελαμβαφή αγγεία και σπανιότερα ανοιχτά (λοπάδα) εκ των οποίων ορισμένα συνανήκοντα, προφανώς από το χείλος χου με κλειστό στενό λαιμό και μικρή κάθετη ταινιωτή λαβή. Τέσσερα όστρακα ανήκουν σε χρηστική κεραμική, ίσως χύτρες και ιγδία κοκκινωπού πορτοκαλόχρου ή καστανού πηλού με εγκλείσματα. Τρεις λαβές είναι από σχετικά μεγάλα χρηστικά αγγεία, η μια οριζόντια, όπως και η γένεση μιας άλλης, προφανώς από ιγδία-λοπάδες και δύο σιγμοειδείς από υδρίες. Υπάρχουν επίσης δύο δισκοειδείς βάσεις (πβ. Π12956) προφανώς από σκύφο ή σκυφοειδή κύλικα ή και κοτύλη (πβ. Π12946) της Α' δεκαετίας του 5^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 366, εικ. 18, πίν. 88, αρ. 1847), τμήμα βάσης, προφανώς από αρχαϊκό πινάκιο (πβ. Π12988γ'), το οποίο θα μπορούσε να χρονολογηθεί στο β' ¼ του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 80-1, εικ. 16,7), μερικά όστρακα από κεραμίδες ή μεγάλα χρηστικά αγγεία και τέλος τμήμα από χαμηλή δακτυλιόσχημη βάση σκυφοειδούς κύλικας (Π12991, Εικ. 38 & 50) τύπος ο οποίος χρονολογείται γενικά στον 5^ο αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 52, εικ. 6,4, πίν. 16.2). Από τη συγκεκριμένη περιοχή προήλθε επίσης μια οριζόντια λαβή ίσως από υδρία με μελαμβαφές αραιό γάνωμα που σώζεται στο εσωτερικό, από καθαρό και καλής όπτησης πηλό (10YR5/2: grayish brown).

Εικόνα 52. Όστρακα μελαμβαφούς ταινιωτής κύλικας (Π12990β).

Εικόνα 53. Όστρακα μελαμβαφούς ταινιωτής κύλικας (Π12990β).

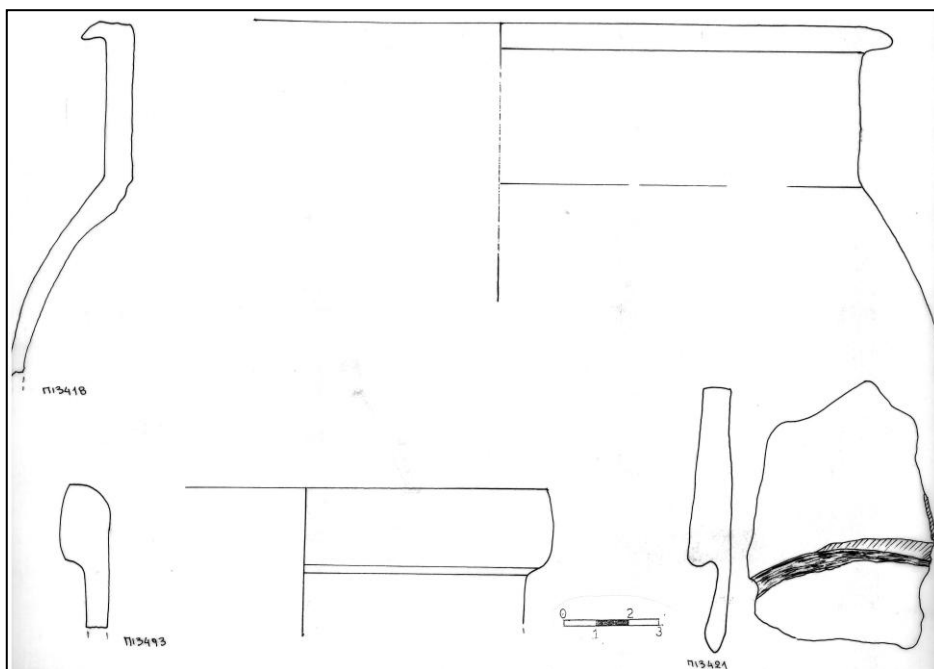
Εικόνα 54. Όστρακο από αρχαϊκή κύλικα τύπου "Punktschale".

Εικόνα 55. Όστρακο κύλικας.

Συνεχίζοντας σε βάθη 0,35-0,65/0,7 μ. και σε απόσταση 2 μ. από τη βόρεια πλευρά της τομής παρατηρήθηκε σχετικά αραιή συγκέντρωση οστράκων (OM27). Διαπιστώνονται κάποια ζωικά κατάλοιπα, όπως σχίδα από οστό και θραύσματα από κοχλία, λίγα φθαρμένα *Glycimeris* (γυαλιστερές ή μελοκύδωνα) (περ. 5) εκ των οποίων ένα θραύσμα με ίχνη φωτιάς και λιγότερα *Cardium* (*Cerastoderma*) *edule* (κοκόνες) μικρού μεγέθους που σώζονται σε καλύτερη κατάσταση και είναι πιθανό να πρόκειται για υπολείμματα διατροφής. Επίσης παρατηρήθηκαν αρκετές κροκάλες μικρού μεγέθους εκ των οποίων μια από πυριτόλιθο φέρει φυσικά σπασίματα και μια άλλη από ψαμμίτη. Βρέθηκαν επίσης θραύσματα μικρού μεγέθους από λακωνικούς στρωτήρες, πάχους 0,01, 0,017 & 0,02 μ. και με μέγιστο πάχος περιχειλώματος 0,025 μ. Ο πηλός τους είναι ως επί το πλείστον κιτρινωπός (2,5YR8/2: pinkish white) ή ανοιχτός ρόδινος με καστανό ή εξίτηλο ερυθρό γάνωμα. Η κατηγορία των μεγάλου μεγέθους χρηστικών αγγείων εκ των οποίων ένα προφανώς τοπικής προέλευσης, καθότι του ιδίου πηλού με τις προαναφερόμενες κεραμίδες, περιέχει γωνιώδη πυριτολιθικά εγκλείσματα και έχει πάχος 0,01 μ. Επίσης υπάρχει ένα άλλο όστρακο από κόκκινο πηλό (10R6/8: light red) πάχους 0,015 μ. με μικροσκοπικά αμμόδη εγκλείσματα. Ανάμεσα σε αυτά παρατηρήθηκε και ένα όστρακο από το χείλος λεκανοειδούς αγγείου του οποίου ο πηλός (10YR7/4: very pale brown) έχει αρκετά προσμάγματα και τέλος, το χείλος ενός αμφορέα (Π13493, Εικ. 56 & 57), το πλησιέστερο παράλληλο του οποίου αποτελεί χείλος του κορινθιακού τύπου αμφορέα του τελευταίου τετάρτου του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 70-2, εικ. 14, 6-7) αλλά ίσως και του παρεμφερούς ιωνικού αμφορέα του β' ½ του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. ό.π., 68, εικ. 13,1) όπως και το χείλος κρατήρα (πβ. Π12940) του Β' ½ του 6^{ου}

αι. (πβ. ό.π., 66, εικ. 11.4) ή γενικότερα υστεροαρχαϊκής εποχής (ό.π., 70, εικ. 14.2). Από τα μεσαίου μεγέθους αγγεία (πάχους 0,005-0,009 μ.) υπάρχουν άβαφα από κιτρινωπό ή κεραμιδί πηλό, κάποια από χύτρα καστανοκόκκινου πηλού, από κλειστά αγγεία με εσωτερικό εξίτηλο γάνωμα και ανοιχτά με καλό βερνίκι εσωτερικά και εξωτερικά. Ξεχωρίζουν επίσης άβαφο όστρακο αγγείου με επίπεδη βάση (ΕΙΚ. 58, το πρώτο) μάλλον από χρηστικό αγγείο (πβ. Π13419) των αρχών τουλάχιστον του 5^{ου} αι. π.Χ. (πρβλ. Αραπογιάννη 1999, 168, εικ. 23), όστρακο με χαμηλή δισκοειδή βάση κύλικας λακωνικού τύπου (πβ. Π12995α) όπως και αρκετά όστρακα λεπτότεχνης (ΕΙΚ. 59) αλλά εύθρυπτης κεραμικής μελαμβαφών ή ερυθροβαφών ανάλογων αγγείων (πβ. Π12985), τύπος που χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406). όστρακο από το χείλος χύτρας (πβ. Π12942) και ταινιωτή λαβή από ανάλογο αγγείο (ΕΙΚ. 58, το τρίτο και το τέταρτο), τμήμα λαβής με το συμφυές χείλος από άβαφη μεγάλη τριφυλλόσχημη οινόχνη καλής όπτησης (πβ. Π12767) του 6^{ου} και 5^{ου} αι. π.Χ. (Richter 1986, 32, εικ. 437) και ίσως ακριβέστερα στο Γ' ¼ του 6^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 242, πίν. 5: 92) και ευθύγραμμο σχεδόν τμήμα λαβής ωσειδούς διατομής από ανάλογο προφανώς αγγείο, ή πρόχου (ΕΙΚ. 58, δεξί άκρο), τμήμα πεταλοειδούς μεγάλης λαβής (ΕΙΚ. 59, το τελευταίο), προφανώς από κύλικα με στέλεχος (πβ. Π12990β) του τέλους του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 58, εικ. 9,2, πίν. 17, 2), όστρακο από λεκάνη με οριζόντια λαβή (πβ. Π12994) (ΕΙΚ. 58, το δεύτερο), δύο συνανήκοντα όστρακα από χρηστικό αγγείο με επίπεδη βάση, ίσως ιγδίων-λεκάνη εύθρυπτου τοπικού πηλού με πολλές προσμίξεις (ΕΙΚ. 58, κάτω σειρά το πρώτο). Επίσης ένα όστρακο από το χείλος λεβητοειδούς αγγείου (Π13495, ΕΙΚ. 60 & 61 το πρώτο) (πβ. Π12995β), προφανώς αρχαϊκής πυξίδας του «ρηχού τύπου» («flache Pyxide», πβ. Lang 1992, 72-76, εικ. 15,3 & 77, εικ. 16,1) ή τύπου πλημοχής (Τιβέριος 1985, 274, εικ. 449), χείλη από λεκάνες (Π13496, ΕΙΚ. 60 & 61 το δεύτερο & Π13497, ΕΙΚ. 60 & 61, το τρίτο) επίπεδη βάση προχοϊσκης (Π13498, ΕΙΚ. 60 & 61, το τέταρτο) που χρονολογείται από τα μέσα του 6^{ου} έως τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 92, εικ. 20,5) και συγκολλημένα όστρακα από τη κωνική βάση χρηστικού αγγείου, λοπάδας ή λεκάνης-ιγδίου (Π13499, ΕΙΚ. 60 & 61, το πέμπτο).

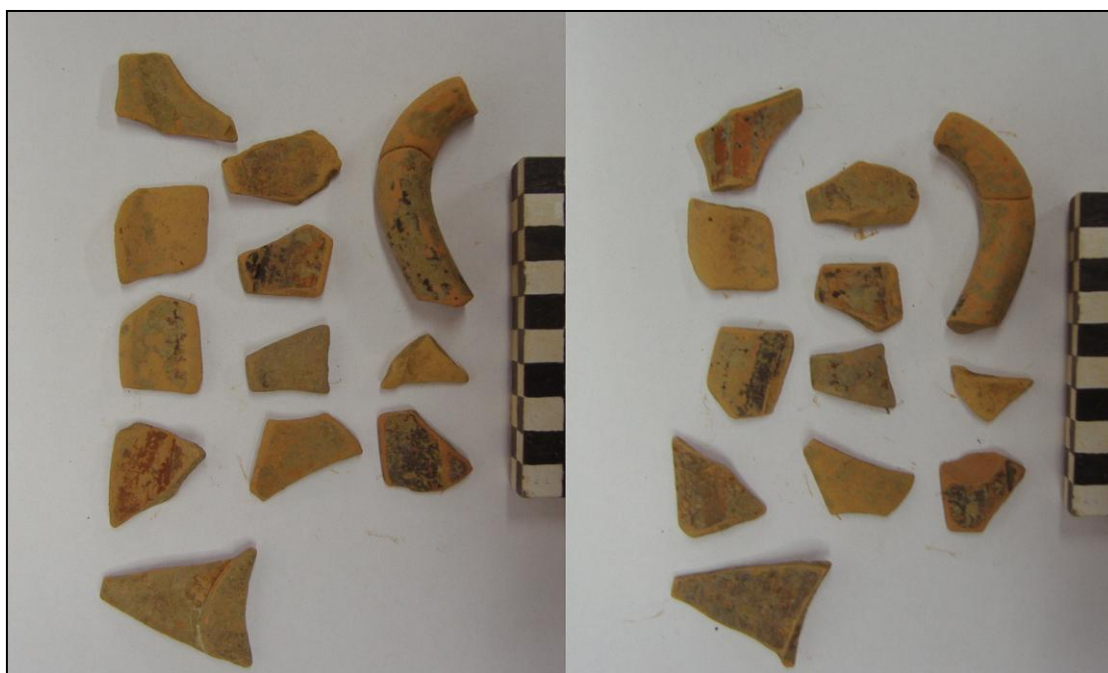
Εικόνα 56. Σχεδιαστική αποκατάσταση αγγείων της τομής 11.

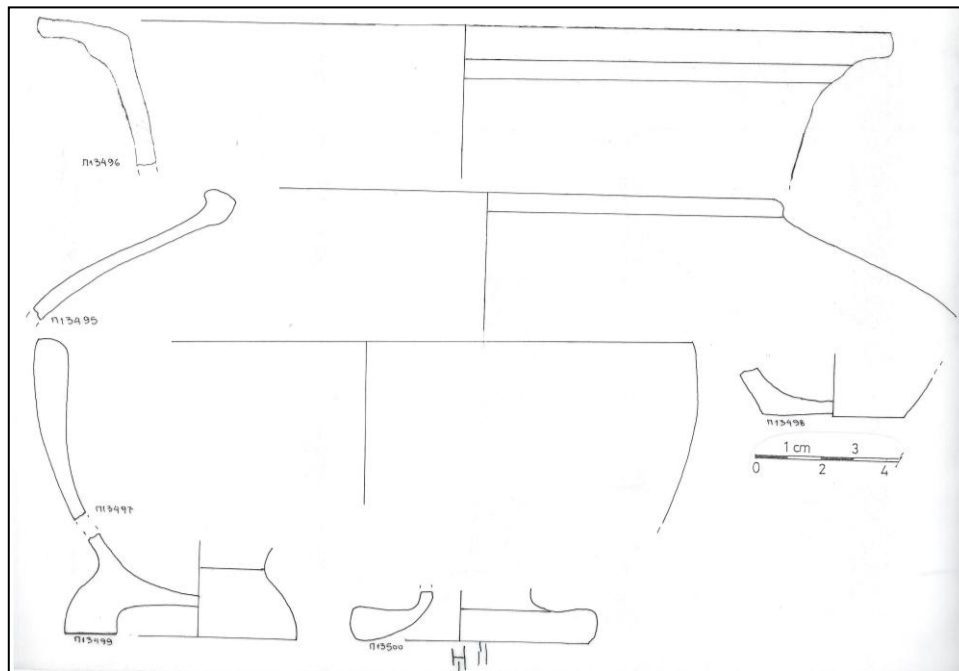
Εικόνα 57. Το υπ' αρ. Π13493 όστρακο χείλους αμφορέα.

Εικόνα 58. Όστρακα αγγείων της OM27 της τομής 11.

Εικόνα 59. Όστρακα λεπτότεχνης και εύθρυπτης κεραμικής.

Εικόνα 60. Σχεδιαστική αποκατάσταση αγγείων της τομής 11.

Εικόνα 61. Οστρακα αγγείων της τομής 11.

Εικόνα 62. Η πυρά 1 της τομής 11.

Εικόνα 63. Όστρακα από την πυρά 1.

Υπάρχουν επίσης όστρακα πάνω, ανάμεσα και κάτω από εύθρυπτο στρώμα κόκκινου ωμού πηλού πάνω στο τεφρό αμμώδες υπόστρωμα (OM27β). Ανάμεσα στα όστρακα βρέθηκαν κάποια όστρεα καθώς και μια σαθρή σχίδα οστού. Σε απόσταση 3,5 μ. από την Α. και 3 μ. από τη Β. πλευρά της τομής παρατηρήθηκε συσσώρευση οστράκων σε γλινώδες

στρώμα με κοκκινίλες. Βρέθηκαν όστρακα από σκύφο και κύλικα, λαβή από μικρό σκύφο, όστρεα καμένα και ίσως κάποιοι κοχλίες (ΟΜ27β). Η υφή της πυράς αυτής είναι συμπαγής τεφρή και εν μέρει λευκωπή. Το βάθος της είναι 0,59-0,69 μ. από την επιφάνεια και η διάμετρός της περίπου 1 μ. (ΕΙΚ. 62). Η κεραμική περιλαμβάνει λίγα όστρακα από κεραμίδες και μεγάλου-μεσαίου μεγέθους άβαφα χρηστικά αγγεία εκ των οποίων λίγα από χύτερες καλύτερης ποιότητας πηλού σε σχέση με αυτές από τη συστάδα Γ της κλασικής εποχής που θα δούμε στη συνέχεια και όστρακο κλειστού αγγείου από λευκό πηλό (5ΥR8/1) (ΕΙΚ. 63). Επίσης βρέθηκε όστρακο από το χείλος λοπάδος (πβ. Π12994), καλής όπτησης, όπως γενικότερα και τα όστρακα της ομάδας αυτής. Όστρακα από κρατηριοειδή κλειστά αγγεία με ευρύ λαιμό και στόμιο με εξίτηλο γάνωμα και επικαθίσεις ανθρακικού ασβεστίου (πβ. Π12969 & Π13418) του τέλους του 6^{ου} και των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 66, πίν. 11.5) αν όχι παλαιότερα (ό.π., 68, πίν. 11.6). Επίσης βρέθηκαν δύο λεπτά όστρακα από κλειστά αγγεία με εξωτερικό γάνωμα ή βερνίκι, όστρακα από το σώμα αρχαϊκών κυλίκων, όπως και σχεδόν κυκλική λαβή από μικκύλη κύλικα. Τέλος εντοπίστηκαν όστρακα από κύλικες (Π13000β-δ) (ΕΙΚ. 18 & 64 – ΕΙΚ. 65) που ανταποκρίνονται στον λακωνικό τύπο με πόδι ή χωρίς, από κρατηριοειδές αγγείο (Π13418, ΕΙΚ. 56 & 66) του τέλους του 6^{ου} ή των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 66, πίν. 11.5) από βάσεις ανοιχτών αγγείων, προφανώς σκυφοειδών κυλίκων (Π13419) (ΕΙΚ. 38 & 67) των αρχών τουλάχιστον του 5^{ου} αι. π.Χ. (πρβλ. Αραπογιάννη 1999, 168, εικ. 23) και μια άλλη, Π13420 (ΕΙΚ. 19 & 68) της ίδιας περίπου εποχής (Αραπογιάννη 1999, 163, εικ. 13) αν και δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να ανήκουν σε κοτύλη (Τιβέριος 1985, 292, εικ. 480, Ρωμιοπούλου – Τουράτσογλου 2002, 99, Π1683). Τέλος ένα ενδιαφέρον όστρακο από χρηστικό αγγείο (ΕΙΚ. 56 & 69) δεν αποκλείεται να προέρχεται από αγωγό (Π13421).

Εικόνα 64. Όστρακα από το χείλος αρχαϊκών κυλίκων.

Εικόνα 65. Όστρακο από τη βάση κύλικας.

Εικόνα 66. Όστρακα από κρατηριοειδές αγγείο.

Εικόνα 67. Βάση από κύλικα.

Εικόνα 68. Βάση από κύλικα.

Εικόνα 69. Όστρακο από χρηστικό αγγείο ή αγωγό.

Εικόνα 70. Όστρακο ληκύθου.

Επίσης βρέθηκε όστρακο από τον ώμο Ληκύθου (Π13000α', Εικ. 70) σε βάθος 0,92 μ. από την επιφάνεια και 2,5 μ. από τη Β. και 0,9 μ. από την Α. πλευρά του σκάμματος (OM27α). Στη συνέχεια αφαιρέθηκε επίχωση βάθους 0,5-0,7 μ. στο μέσο ΝΑ τμήμα της τομής σε απόσταση 4,6 μ. από τη ΒΔ παρειά της και προς τα ΝΑ. Η συγκέντρωση των οστράκων είναι πιο αραιή, κυρίως στο μέσο ΝΔ τμήμα της τομής, όπως και θραύσματα αποσαθρωμένου οστού στο μέσον, πλησίον του σταθερού (OM44). Πρόκειται για μια μέτρια ως προς το μέγεθος ομάδα με τέσσερις μεσαίες και μικρές κροκάλες, μια σπασμένη ψαμμιτική πέτρα, ακέραιο μεγάλο κοχλία και θραύσμα κάποιου άλλου, φθαρμένα όστρεα από *Glycimeris* της παραλίας, μικρό τμήμα άβαφης λακωνικής κεραμίδας, τρία όστρακα από μεσαίου μεγέθους άβαφα χρηστικά, μάλλον κλειστά αγγεία, όστρακα από χύτρες, όστρακα μεσαίου ή μικρού μεγέθους αδιάγνωστα, εκ των οποίων ορισμένα με εξαιρετικά εξίτηλο βερνίκι, κάποια ελάχιστα όστρακα λεπτότεχνης κεραμικής, τα μεγαλύτερα εκ των οποίων πολύ φθαρμένα (Εικ. 71). Πρόκειται για τμήμα από το σώμα και τη λαβή κύλικας (πβ. Π12985) προφανώς συνανήκον τμήμα βάσης, διαμέτρου π. 0,06 μ. από πορτοκαλόχρου εύθρυπτο πηλό, τύπος που χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα ίσως στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406· Kunze – Schleif 1938/39, 20, εικ. 7), οριζόντια πεταλοειδής λαβή από κιτρινόλευκο πηλό μικρής κύλικας ή κοτυλίσκης, τύπου ο οποίος χρονολογείται στα χρόνια προ του 500 π.Χ. (πβ. Καρδαρά 1986, 149, πίν., 48β), πλατιά ταινιωτή λαβή χύτρας, επίπεδη βάση από κύλικα εύθρυπτου πορτοκαλόχρωμου πηλού με ίχνη από λευκό αλείφωμα που σώζεται στην σκοτία μεταξύ της βάσης και του σώματος

και εσωτερικό εξίτηλο μελανό γάνωμα (πβ. Π13419) των αρχών τουλάχιστον του 5^{ου} αι. π.Χ. (πρβλ. Αραπογιάννη 1999, 168, εικ. 23)⁵, όστρακο από το σώμα κλειστού μάλλον, μικρού μεγέθους αγγείου με ιώδες επίχρυσμα, τμήμα συγκολλημένο από τρία όστρακα χείλους ενιαίας κύλικας (πβ. Π12959) το οποίο χρονολογείται στα ύστερα αρχαϊκά χρόνια, πρώιμο 5^ο αι. π.Χ. (πβ. Αραπογιάννη 1999, 164, εικ. 16· Sparkes & Talcott 1970, 266, εικ. 5 & πίν. 21: 449) όπως και όστρακο κόκκινου πηλού πάχους 0,009μ. με εσωτερικές εγχαράξεις, ίσως από κυψέλη. Στη ΝΔ παρειά και σε απόσταση 5 μ. από το ΝΑ τμήμα της τομής υπήρχαν κάθετο θραύσμα κεραμίδας, όστρακα και ωμός πηλός (OM44α) ενώ η εικόνα αυτή φαίνεται ότι συνεχίζεται και στο άσκαφτο. Πρόκειται για ένα μικρό σύνολο από θραύσματα άβαφων κεραμίδων, όστρακα από χειροποίητο εύθρυπτο αγγείο που αποσχίζεται, όστρακα από χύτρα, όστρακο από ερυθροβαφή κύλικα και λαβή άλλης ανοιχτότερου πηλού (ΕΙΚ. 72). Σε απόσταση 1,5 μ. Α του σταθερού και σε βάθος 0,5 μ. βρέθηκαν δύο κοχλίες και υπολείμματα άλλων. Ένας πολύ μεγάλου μεγέθους βρέθηκε μαζί με αρχαϊκό όστρακο 0,4 μ. Ν. του λίθου και σε βάθος 0,65 μ. Η ΒΔ ωστόσο λωρίδα της τομής 11, διαστάσεων 3,8*1,1 μ. και πέραν του λίθου δεν απέδωσε πλην των προαναφερόμενων παρά ελάχιστα όστρακα. Ολοκληρώθηκε επίσης η αφαίρεση επίχωσης έως 0,7 μ. στο ΝΑ άκρο της τομής, ενώ στο ΒΔ άκρο περισυλλέγη η ομάδα (OM45) σε βάθος 0,7-0,9 μ. από την επιφάνεια. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση οστράκων παρατηρείται στην ΒΑ παρειά όπως και σε απόσταση 1,5 μ. από τη ΒΔ παρειά. Πρόκειται κυρίως για λαβές κύλικας και όστρακα από παρόμοιο αγγείο.

Εικόνα 71. Όστρακα της OM44 της τομής 11.

⁵ Πυξίδα με πάμα η οποία εξωτερικά διατηρεί ίχνη από λευκό χρώμα προέρχεται από την Ερέτρια (Καραπασχαλίδου 1985: 110)

Εικόνα 72. Όστρακα της OM44A της τομής 11.

Σε βάθος 0,65-0,75 μ. πλησίον της Β. γωνίας και σε απόσταση 0,5 μ. από αυτή βρέθηκε και άλλη πυρά σε μορφή συμπαγούς πατημένου δαπέδου από τεφρότερο στρώμα με κεραμική, όστρεα και ελάχιστα σαθρά ίχνη άνθρακα. Πρόκειται για μεσαίου μεγέθους ομάδα η οποία αποτελείται από μια κροκάλα πυριτόλιθου και μια ψαμμιτική μικρή πέτρα (ιχνοαπολίθωμα;)⁶, τρία θραύσματα κεραμίδων εκ των οποίων το ένα από κιτρινωπό, σχεδόν λευκό πηλό και ένα άλλο από πορτοκαλή με ερυθρωπό γάνωμα, θαλάσσια όστρεα και συγκεκριμένα δίθυρα, όπως γυαλιστερές ή μελοκύδωνα (*Glycimeris*), *Cardium* (*Cerastoderma*) *edule* (κοκόνα) και θαλάσσιο γαστερόποδα, όπως κεράτιος, κηρίθιο ή τρόχο (*Cerithium vulgatum*) και *Columbella rustica* (ΕΙΚ. 73), όστρακα από χύτρες, εκ των οποίων ένα με μεγάλη περιεκτικότητα σε άμμο (ψαμμιτικό) είναι πολύ συμπαγές (ΕΙΚ. 74, άνω, το αριστερό) και φανερώνει πυρίμαχο σκεύος υψηλής τεχνολογίας, ένα όστρακο από μεσαίου μεγέθους χρηστικό αγγείο, ενώ τα 3/5 είναι όστρακα από μεσαίου και μικρού μεγέθους αγγεία με γάνωμα ή μελαμβαφή. Από αυτά διακρίνονται όστρακα από το σώμα ανοιχτού αγγείου, ίσως μεγάλης κύλικας ή μικρού κρατήρα (πβ. Π13418 ή Π12969) του τέλους του 6^{ου} και των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 66, πίν. 11.5) αν όχι παλαιότερα (ό.π., 68, πίν. 11.6) (ΕΙΚ. 74, άνω, το μεσαίο), όστρακο από των ώμο ληκύθου με ακτινωτό διάκοσμο (ΕΙΚ. 74, άνω, το δεξί), συνανήκοντα όστρακα από κύλικα με στέλεχος (πβ.

⁶ Τα ιχνοαπολίθωματα είναι έμμεσες αποδείξεις της παρουσίας ενός οργανισμού από τον οποίο δεν έχει διατηρηθεί παρά το «εκμαγείο» του, δηλ. το κοίλο αποτύπωμά του στο πέτρωμα, το οποίο μπορεί να γεμίσει στη συνέχεια με άλλο ορυκτό, φαινόμενο συνηθισμένο σε διαπερατά πετρώματα όπως οι ψαμμίτες. Πολύ συχνά ο όρος αφορά τις τρύπες που άνοιξαν στο έδαφος ή στον πυθμένα διάφορα ζώα (σωλήνες κατοίκησης).

Π12990β') του τέλους του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 58, εικ. 9,2, πίν. 17, 2) (Εικ. 75, άνω σειρά), όπως και λακωνικού τύπου με σχεδόν επίπεδη δισκοειδή βάση (πβ. Π12985), τύπος που χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα ίσως στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406· Kunze – Schleif 1938/39, 20, εικ. 7) (Εικ. 75, κάτω σειρά). Τέλος, υπήρχε και ένα μεγάλο όστρακο από τη βάση πιθανόν σκύφου με έντονες αυλακώσεις στο εσωτερικό του (Π13494, Εικ. 74, το κάτω).

Εικόνα 73. Θαλάσσια όστρεα της OM45 από την τομή 11.

Εικόνα 74. Όστρακα αγγείων της OM45 από την τομή 11.

Εικόνα 75. Όστρακα από κύλικες.

Εικόνα 76. Όστρεο και όστρακα αγγείων της OM46 από την τομή 11.

Η κεραμική που περισυλλέγη από το ΒΔ ήμισυ της πυράς (OM46), αποτελείται ως επί το πλείστον από λίγα όστρακα, όπως είναι το χείλος τριφυλλόσχημης οινόχους και κύλικας. Επίσης όστρακα από χύτρες και ένα καμένο όστρεο (*Glycymeris*) (Εικ. 76). Αφαιρέθηκε ακόμη η επίχωση πλην της πυράς βάθους 0,7-0,9 μ. σε λωρίδα πλάτους 1 μ. και μήκους 2,20 μ. στο ΒΔ τμήμα της T11. Προχωρά στο ίδιο βάθος και προς το κέντρο της τομής (OM47) και συγκεκριμένα στην περιοχή της πυράς 1, όπου εντός του γλινώδους μελανού στρώματος με κοκκινίλες και αραιούς άνθρακες, πλησίον του Δ. πρानούς της τομής υπάρχει συγκέντρωση οστράκων. Η

οριοθέτηση της περιοχής της πυράς 1 δείχνει ότι απέχει 0,4 μ. από τη Δ παρειά της τομής, συνεχίζεται εντός της Ν. παρειάς και η ακριβής της διάμετρος είναι 0,9 μ. Η ομάδα αυτή είναι αρκετά μεγάλη με πολλά μελαμβαφή αγγεία καλής σχετικά ποιότητας. Μεταξύ των οστράκων αυτών ξεχωρίζει ημίτομο βάσης κύλικας με στέλεχος (ΕΙΚ. 60 & 77), στο κάτω μέρος του οποίου υπάρχει ακιδογράφημα (γκράφιτι) (ΕΙΚ. 78), ίσως συμπλήρωμα του ονόματος του κατόχου (Π13500, πβ. Π12992), από το γ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (Αραπογιάννη 1999, 162, εικ. 11) έως και τον πρώιμο 5^ο αι. (πβ. Lang 1992, 58, εικ. 8,6), τμήμα από το σώμα και το ήμισυ λαβής ανάλογου αγγείου (ΕΙΚ. 79, α' σειρά, το πρώτο και β' σειρά, το προτελευταίο) ταινιωτό χείλος αρχαϊκής κύλικας με στιγμωτή διακόσμηση από κύλικα χωρίς στέλεχος και συνανήκουσα βάση (ΕΙΚ. 79, β' σειρά 2^ο & 3^ο) (πβ. Π12990γ' & Π12985), τύπος ("Punktschale") που χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406) αν και δεν αποκλείεται να χρονολογείται έως και το α' ¼ του 5^{ου} αι. π.Χ. (Αραπογιάννη 1999, 168, εικ. 23). Επίσης ημίτομο από μη μελαμβαφές φιαλίδιο με επίπεδη βάση (ΕΙΚ. 79, πάνω σειρά το τρίτο) που έχει χρονολογηθεί στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 60, εικ. 9,8) αλλά, όπως προαναφέραμε δεν αποκλείεται ο τύπος να είναι παλαιότερος, όπως και από προχοΐσκη (πβ. Π13498) με ανάλογη επίπεδη βάση (ΕΙΚ. 79, άνω σειρά, το δεύτερο) που χρονολογείται μεταξύ των μέσων του 6^{ου} και των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 92, εικ. 20,6) και τέλος λαβή και όστρακο από μελαμβαφή πρόχου (ΕΙΚ. 79, άκρο δεξιά).

Εικόνα 77. Το υπ' αρ. Π13500 ημίτομο βάσης κύλικας με στέλεχος.

Εικόνα 78. Λεπτομέρεια του υπ' αρ. Π13500 ημίτομου βάσης κύλικας με το ακιδογράφημα.

Εικόνα 79. Όστρακα από μελαμβαφή αρχαϊκά αγγεία, κυρίως κύλικες.

Ανασκάφθηκε αρχικά το εσωτερικό του Β ημικυκλίου σε βάθος πλέον των 0,9 μ. και συλλέγονται διάφορα όστρακα (ΟΜ47α). Πρόκειται για σχετικά μεγάλη ομάδα με λίγα *Glycimeris* και *Cardium*, 2-3 μεγάλα σχετικά θραύσματα από χύτρες με εξωνεύον λοξό διαβαθμισμένο χείλος (ΕΙΚ. 80), αλλά και λοιπά χρηστικά αγγεία εκ των οποίων από λεκάνη ή λοπάδα (πβ. Π12994) και αρκετά μελαμβαφή αγγεία, κυρίως λεκανίδες μικρού μεγέθους (πβ. Π12955), χρονολογείται περίπου στο τέλος της αρχαϊκής εποχής (Sparkes & Talcott 1970, 360, εικ. 21, αρ. 1764· Lang 1992, 84, εικ.

18.2), ένα λιγότερο εξωνεύον χείλος από ανάλογο αγγείο, ίσως καλαθόσχημο, όστρακα από το πάνω μέρος μελαμβαφούς αμφορέα με διμερή λαβή, όστρακο από οινόχρη με πλαστικό δακτύλιο στο σημείο ένωσης του λαιμού με το σώμα (Εικ. 81), χαρακτηριστικός αττικός τύπος του 6^{ου} και 5^{ου} αι. π.Χ. (Richter 1986, 32, εικ. 437) που ονομάζεται επίσης χους (πβ. Π12767), κωνική ερυθροβαφή βάση (πβ. Π12990α) ίσως από τύπο αρχαϊκής πρόχου με ελάχιστη εξέλιξη (Lang 1992, 94, εικ. 20,2), όστρακο από σκυφίδιο με επίπεδη βάση και διάφορα όστρακα από αρχαϊκές κύλικες με ψηλή (πβ. Π12990β) του τέλους του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 58, εικ. 9,2, πίν. 17, 2) ή χαμηλή βάση (πβ. Π12985) του τύπου ("Punktschale") που χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406) αν και δεν αποκλείεται να χρονολογείται έως και το α' ¼ του 5^{ου} αι. π.Χ. (Αραπογιάννη 1999, 168, εικ. 23) (Εικ. 82).

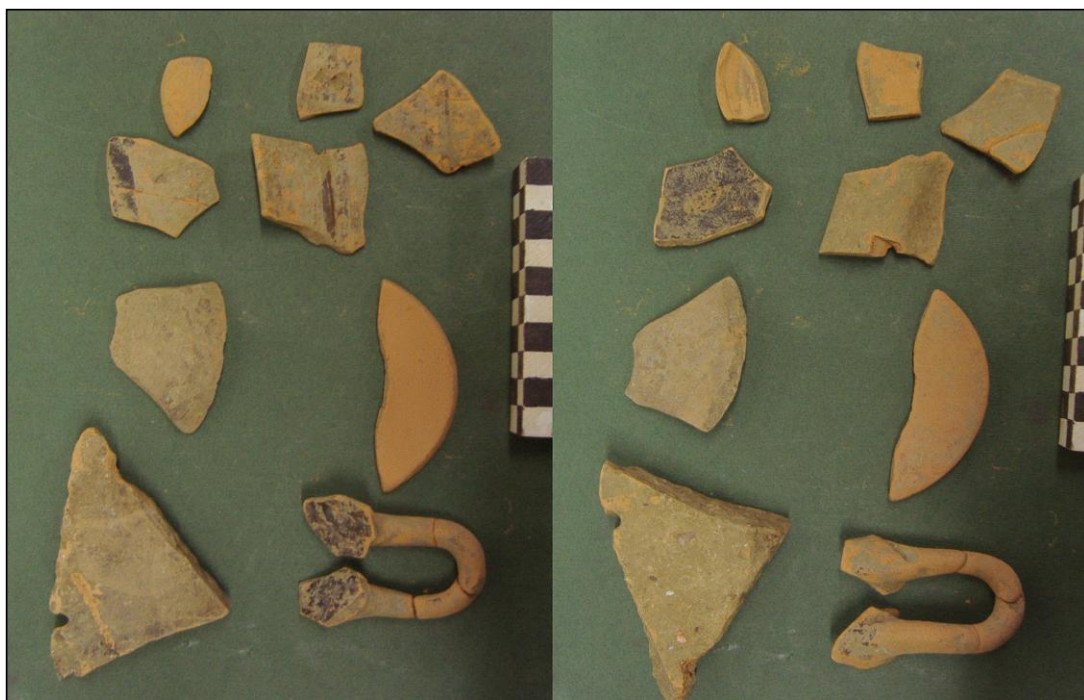
Εικόνα 80. Όστρακα της OM47A.

Εικόνα 81. Όστρακα από κλειστά αγγεία.

Εικόνα 82. Όστρακα της OM47A.

Εικόνα 83. Όστρακα της OM47B, ως επί το πλείστον από κύλικες.

Στη συνέχεια διευρύνθηκε το σκάμμα κατά 0,5 προς Ν και περισυλλέγεται το υλικό από 0,5-1,20 περίπου μ. βάθος όπου βρίσκεται ο πυθμένας της πυράς (OM47β). Πρόκειται για μεσαίου μεγέθους ομάδα (ΕΙΚ. 83) με τέσσερα *Glycimeris* εκ των οποίων το ένα σπασμένο και καμένο όπως και ένα *Cardium*. Το 1/5 αποτελείται από μικρού και μεσαίου μεγέθους κεραμίδες, όστρακο από πιθοειδές αγγείο με σπή επιδιόρθωσης, ενώ υπάρχουν αρκετά όστρακα από χύτρες, άβαφα ή αδιάγνωστα χρηστικά αγγεία, λεπτότεχνα μελαμβαφή, ως επί το πλείστον κύλικες με ψηλό χείλος και με πόδι (πεταλοειδής λαβή και άβαφο δισκοειδές πόδι. Τέλος ένα μελαμβαφές όστρακο φέρει δύο εμπίεστα «σφηνοειδή» σημεία. Η ανασκαφή της πυράς 1 ολοκληρώνεται με τη διερεύνηση της ΝΔ γωνίας, όπου σε βάθος 0,3-0,7 μ. υπήρχε συγκέντρωση οστράκων (OM47γ). Πρόκειται για πολύ μικρή ομάδα (ΕΙΚ. 84) η οποία αποτελείται από τέσσερα *Glycimeris* και όστρακα χρηστικών ως επί το πλείστον αγγείων, εκ των οποίων ένα από σχεδόν λευκό πηλό, ένα όστρακο από κρατηριοειδές αγγείο (πβ. Π12969 & Π13418) του τέλους του 6^{ου} και των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 66, πίν. 11.5) αν όχι παλαιότερα (ό.π., 68, πίν. 11.6), όπως και χείλος από αρχαϊκή κύλικα.

Εικόνα 84. Όστρακα της OM47Γ.

ΠΥΡΑ 2

Εικόνα 85. Η πυρά 2 της τομής 11.

Η υπόλοιπη επίχωση προς Α είναι αμμώδης και σχεδόν στείρα ευρημάτων πλην κάποιων μεμονωμένων οστρέων. Στη συνέχεια, η έρευνα της συσσώρευσης που εντοπίστηκε κατά μήκος της Β. πλευράς της T.11 σε απόσταση 3,5 μ. Α του Δ. άκρου της τομής και σε βάθος 0,9-1 μ. από την επιφάνεια απέδωσε όστρακα και θραύσματα πίθων (OM48). Πρόκειται για την δεύτερη πυρά διαμέτρου επίσης περίπου 1 μ., (Εικ. 85) η οποία ωστόσο αποτελείται από αρκετά θραύσματα κεραμίδων εκ των οποίων ο ένας στρωτήρας πάχους 0,016 μ. με εξίτηλο ερυθρό γάνωμα,

όπως και τα προαναφερόμενα θραύσματα πίθου, πάχους 0,03 μ., με κόκκινα εγκλείσματα, επίσης θραύσματα οστράκων ή σπασμένα κεραμίδια, δύο ελάχιστα ίχνη οστών, το ένα σπογγώδες, δύο γλυκυμερίδες, ένας τρόχος, μια μικρή κροκάλα, ελάχιστα όστρακα από χύτρα, αρκετά από μεσαίου μεγέθους άβαφα χρηστικά αγγεία όπως χείλος λεκανίδας-ιγδίου των ύστερων αρχαϊκών χρόνων (Lang 1992, 82, εικ. 16,11) (πβ. Π12989), ή με κάθετο αποστρογγυλεμένο χείλος (πβ. Π13497) όπως και από ανάλογα αγγεία με μάλλον εξωνεύον χείλος από πυρίμαχο όμως πηλό. Επίσης τμήμα από πηνίο (Εικ. 86), χαμηλή κωνική βάση (πβ. Π13419) από ανοιχτό αγγείο, προφανώς κοτύλη ή σκυφοειδή κύλικα των αρχών τουλάχιστον του 5^{ου} αι. π.Χ. (πρβλ. Αραπογιάννη 1999, 168, εικ. 23), μελαμβαφές σκυφίδιο με επίπεδη βάση, επίπεδη βάση από αρχαϊκό πινάκιο (Εικ. 87) το οποίο συνανήκει και συγκολλά με χείλος της ΟΜ48β (πβ. Π12988β), ταινιωτή λαβή με αυλάκωση από οινόχοη και μεγαλύτερη κυλινδρική πεπλατυσμένη με εξίτηλο γάνωμα (Εικ. 88), χείλος από ερυθροβαφή κύλικα, όστρακο από το χείλος αρχαϊκού πινακίου, όστρακα με έντονο εξωνεύον χείλος και αυλάκωση από αδιάγνωστο αγγείο, ίσως πυξίδα, πολλά συνανήκοντα και συναρμόζοντα όστρακα από το στόμιο και το λαιμό αμφορέα (Εικ. 89) από εύθρυπτο, σχεδόν λευκό πηλό (2,5Y9/4: pale yellow) με δισκοειδές εξωνεύον χείλος και σχετικά λεπτές ταινιωτές λαβές. Πρόκειται για τύπο που χρονολογείται στο Γ' ¼ του 6^{ου} αι. π.Χ. με πιθανή προέλευση τις Λιπάρες (Νησιά του Αιόλου) (Lang 1992, 70, εικ. 14,2). Ανάλογα όστρακα από λευκό πηλό, ο οποίος θα μπορούσε να συσχετιστεί με την ηφαιστιογενή κίσηση ή γη των Ποτιόλων⁷ (Puteolana) (Ορλάνδος 1955, τ.2, 52) ή με τη λευκή γη της Ζακύνθου που αναφέρεται από τον Πλούταρχο (*Φυσικά Αίτια*, Ορλάνδος 1955, τ.2, 59), προέρχονται και από την κλασική συστάδα Γ.

⁷ Πβ. Καινή Διαθήκη, Πράξεις των Αποστόλων, κη' 13.

Εικόνα 86. Όστρακα της OM48.

Εικόνα 87. Όστρακα αρχαϊκού πινακίου.

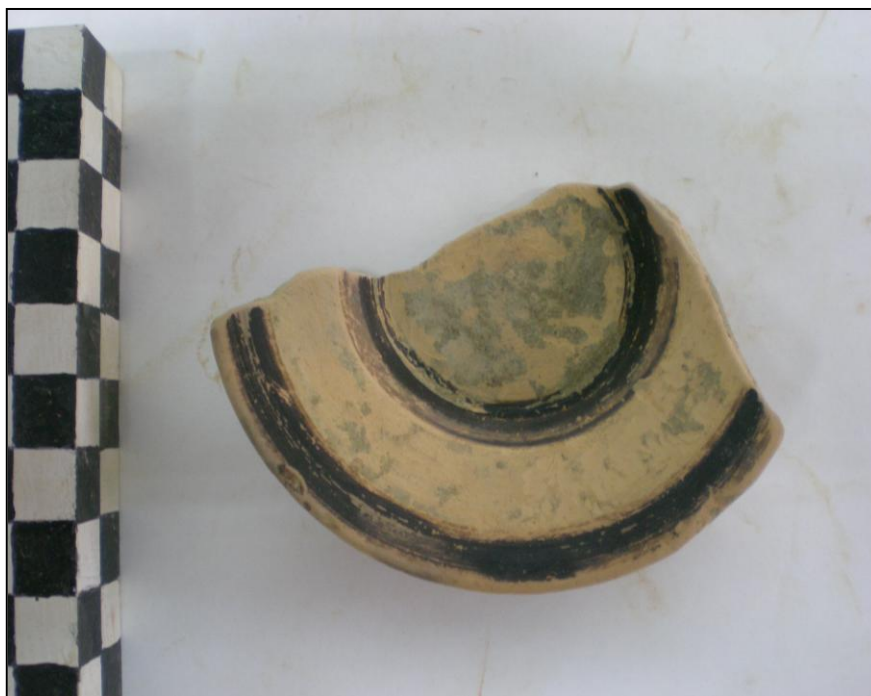
Εικόνα 88. Ώστρακα της ομάδας OM48B.

Εικόνα 89. Ώστρακα από το λαιμό αμφορέα.

Εικόνα 90. Όστρακο από τη βάση άποδης αρχαϊκής κύλικας.

Εικόνα 91. Ό.π., κάτω όψη.

Η συγκέντρωση υλικού συνεχίζεται σε βάθος επίσης έως 1 μ. προς τα δυτικά (OM48α). Πρόκειται για χαρακτηριστικό όστρακο και λαβή κύλικας, βάση κύλικας με κοντό πόδι (Π12800β, Εικ. 11 & 90-91) του Α' ½ του 5^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 58, εικ. 8,7) ή από πινάκιο με στέλεχος του 500 περίπου π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 305, εικ. 9, πίν. 35: 979) χείλος τριφυλλόσχημης οινοχόης (Π12800α, Εικ. 92) χείλος μελαμβαφούς κύλικας και άλλα από ερυθρόβαφη εξίτηλη, συνανήκοντα όστρακα μελαμβαφούς

αγγείου, μεγάλο ανοιχτό αγγείο με στυλινό εσωτερικά μαύρο γάνωμα, βάση φιαλιδίου, επίπεδο χείλος μικρού κρατήρα, όστρακα από μεσαίου και μικρού μεγέθους αγγεία με εξίτηλο μελανό γάνωμα (ΕΙΚ. 93), εκ των οποίων ένα από κλειστό αγγείο με υπόλευκο εσωτερικά και κιτρινωπό εξωτερικά πηλό (ΕΙΚ. 94), όστρακα από χύτρες, κεραμίδες πάχους 0,015-0,022 μ. εκ των οποίων ένα πιθανό θραύσμα κεραμικού τροχού (ΕΙΚ. 95), θραύσμα από όστρεο του είδους *Spondylus gaederopus*, τμήμα δοντιού βοοειδούς και θραύσμα από πλάκα βιοκλαστικού ασβεστόλιθου πάχους 0,049 μ (ΕΙΚ. 96). Η πυρά 2 ολοκληρώνεται και αυτή έως το βάθος των 1,10 μ. και διαπιστώνεται μια διασπορά οστράκων προς τα δυτικά σε απόσταση περίπου 1 μ. από τη συγκέντρωση των οστράκων και 3,5 μ. από τη Δ. παρειά της τομής. Συγκέντρωση μελαμβαφών οστράκων από κλειστό μάλλον αγγείο προήλθε κοντά στη Β. παρειά σε απόσταση 2,2 μ. από το Δ. όριο της τομής, όπως και τμήμα διαβρωμένου δοντιού βοοειδούς, χωρίς εμφανή ίχνη καύσης. Πρόκειται συγκεκριμένα για μια μικρή σχετικά ομάδα (OM48β) (ΕΙΚ. 97) η οποία αποτελείται από ένα *Glycimeris* και ένα σπάνιο για την περίπτωση των Σαβαλίων αρχαιοζωολογικό εύρημα, δηλ. το προαναφερόμενο δόντι βοοειδούς σε δύο θραύσματα. Απέδωσε επίσης θραύσματα από κεραμίδες, εκ των οποίων ορισμένες με εξίτηλο καστανοκόκκινο γάνωμα, ελάχιστα όστρακα από χρηστικά αγγεία και χύτρες, ορισμένα όστρακα μάλλον αδρότερης κεραμικής ανοιχτών αγγείων, αρκετά (τα ¾ περίπου) μελαμβαφή, ωστόσο φθαρμένα λόγω του εύθρουπτου πηλού, από τα οποία ορισμένα ανήκουν σε άποδη κύλικα λακωνικού τύπου, όστρακα από παχύτερο ανάλογο αγγείο, αρκετά συνανήκοντα όστρακα από μεσαίου πάχους μάλλον κλειστό μελαμβαφές αγγείο. Επίσης όστρακα από κωνικό φιαλίδιο με επίπεδη βάση και χείλος από αρχαϊκό πινάκιο. Η επέκταση της ανασκαφής προς Α σε βάθος 0,9-1,1 μ., απέδωσε μια μεσαίου προς μεγάλου μεγέθους ομάδα (OM48β'), η οποία περιλαμβάνει κατά το 1/7 περίπου θραύσματα κεραμίδων, ως επί το πλείστον άβαφων, μια κροκάλα μίλτου⁸ ή αποστρογυλεμένου οστράκου (10R7/4=very pale brown), όστρακα από

⁸ Η μίλτος χρησιμοποιούνταν συχνά για την επικάλυψη της άβαφης κάτω επιφάνειας της βάσης ανοιχτών αττικών μελαμβαφών αγγείων η οποία συχνά έφερε στο κέντρο στιγμή και ή κυκλίσκο από μελανό γάνωμα (Πωλογιώργη 2002-2005, σ. 93 & 98) όπως συμβαίνει σε κάποιες περιπτώσεις από τα Σαβάλια (ΕΙΚ. 233 & 317) χωρίς ωστόσο να διαπιστωθεί με βεβαιότητα επικάλυψη με μίλτο. Πάντως μεγάλη κροκάλα συγκρίσιμη με το προαναφερόμενο αρχαιολογικό υλικό βρέθηκε κατά τη διάρκεια αυτοψίας (21-9-2010) πλησίον χειμάρρου στην περιοχή του Γερακίου, ανατολικά της Αμαλιάδας, και δεν αποκλείεται να πρόκειται για γεωλογικό δείγμα από κοντινή εμφάνιση της πρώτης αυτής ύλης ανάντη της περιοχής στην οποία εντοπίστηκε. Αντίστοιχα, ανάλογα είναι και τα δείγματα που εντοπίστηκαν ανάμεσα στις κροκάλες και σε ανακυλισμένα θραύσματα κεραμίδων και όστρεα, στην κοίτη του ποταμού Πηνειού, στην περιοχή του Πηγαδίου Δήμου Πηνειού, σε απόσταση περίπου 2 χλμ. ΒΑ του αρχαίου θεάτρου της Ηλίδας.

χύτρες, όστρακα από μέσου μεγέθους και μεγάλα άβαφα χρηστικά αγγεία εκ των οποίων το ένα με επίπεδη βάση, ίσως από λεκάνη-ιγδίων (Εικ. 98) και ως επί το πλείστον μεγάλα ή μεσαίου μεγέθους μελαμβαφή αγγεία, κυρίως κλειστά και κατά κανόνα οινοχόες τριφυλλόσχημες με κομβίον στο εσωτερικό του στομίου και λαβή κυλινδρική ή ταινιωτή (Εικ. 99), τμήμα βάσης από σκυφοειδές αγγείο (πβ. Π12956) προφανώς από σκύφο ή σκυφοειδή κύλικα ή και κοτύλη (πβ. Π12946) της Α' δεκαετίας του 5^{ου} αι. π.Χ. (Sparkes & Talcott 1970, 366, εικ. 18, πίν. 88, αρ. 1847) ή λεκανίδα από λευκό πηλό με μελανό γάνωμα, ανάλογη μικρότερη βάση από τεφρό πηλό με μελανό γάνωμα (πβ Π13419) των αρχών τουλάχιστον του 5^{ου} αι. π.Χ. (πρβλ. Αραπογιάννη 1999, 168, εικ. 23) (Εικ. 100), όστρακο από μεγάλη μελαμβαφή εξωτερικά πυξίδα (πβ Π13495) προφανώς αρχαϊκή του «ρηχού τύπου» («*flache Pyxide*», πβ. Lang 1992, 72-76, εικ. 15,3 & 77, εικ. 16,1) ή τύπου πλημοχής (Τιβέριος 1985, 274, εικ. 449), όπως και κωνική βάση (πβ. Π12990α) προφανώς από τύπο πρόχου που χαρακτηρίζεται από ελάχιστη εξέλιξη στη διάρκεια της αρχαϊκής εποχής (Lang 1992, 94, εικ. 20,2).

Εικόνα 92. Όστρακα από το στόμιο και τη λαβή τριφυλλόσχημης οινοχόης (Π12800Α).

Εικόνα 93. Όστρακα της OM48a.

Εικόνα 94. Όστρακο από κλειστό αγγείο με υπόλευκο πηλό.

Εικόνα 95. Όστρακα κεραμίδων και πιθανώς κεραμικού τροχού.

Εικόνα 96. Ευρήματα από την πυρά 2.

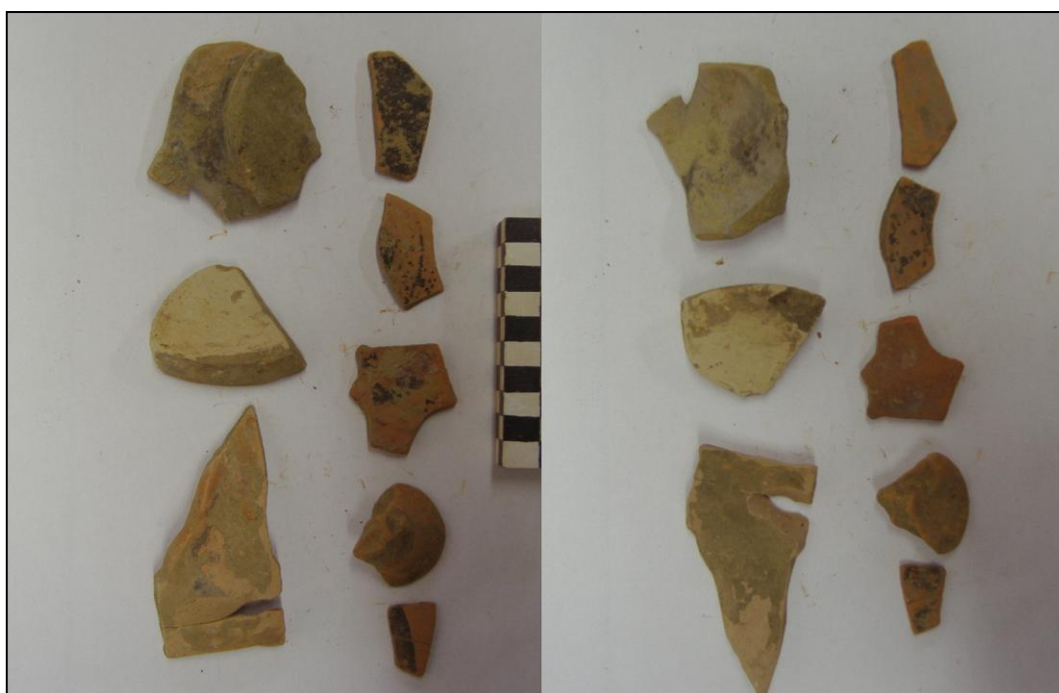
Εικόνα 97. Ευρήματα της OM48B.

Εικόνα 98. Ευρήματα της OM48B'.

Εικόνα 99. Λαβές από αγγεία της OM48B'.

Εικόνα 100. Όστρακα αγγείων της OM48B'.

Εικόνα 101. Όστρακα αγγείων της OM48Γ.

Η διερεύνηση της περιοχής της πυράς 2 σε βάθος 0,7-1,1 μ. προς τα Ν., στο εσωτερικό δηλαδή της τομής απέδωσε πληθώρα από περαιτέρω όστρακα (OM48γ) προσεγμένης χρηστική κεραμική (ΕΙΚ. 101), όπως λεκανίδας-ιγδίου με κάθετο αποστρογγυλεμένο χείλος (πβ. Π13497), από ώμο και τμήμα λαιμού κλειστού αγγείου, ίσως αμφορέα (πβ. Π12947) που ανταποκρίνεται σε πιθανό τύπο του Β' $\frac{1}{2}$ του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 68 ή 72, εικ. 13,1 ή 14,8), όστρακο από το χείλος ανάλογου αμφορέα από σχεδόν λευκό πηλό, συνανήκοντα όστρακα από αντίστοιχο αγγείο της OM48, όστρακο από κρατηριοειδές αγγείο (πβ. Π12969 & Π13418) του τέλους του 6^{ου} και των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 66, πίν. 11.5) αν όχι παλαιότερα (ό.π., 68, πίν. 11.6) (ΕΙΚ. 102) και κυρίως τεμάχια κεραμίδων. Λίγο ανατολικότερα και σε βάθος 0,9 μ. βρέθηκε πήλινο πηνίο (ΕΙΚ. 103). Στο ίδιο σημείο και λίγο βορειότερα βρέθηκε πεταλοειδής λαβή και βάση κύλικας (πβ. Π12985) του τύπου ("Punktschale") που χρονολογείται γενικότερα στο β' μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. (Lang 1992, 50, εικ. 3,2 & 5,4) και ειδικότερα στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Sparkes & Talcott 1970, 263, εικ. 4, πίν. 19: 401 & 406), όπως και λαβή από άλλη ανάλογη (ΕΙΚ. 104). Υπάρχουν γενικότερα αρκετά μελαμβαφή καλής ποιότητας εκ των οποίων τα περισσότερα από αρχαϊκές κύλικες με στέλεχος ή χωρίς, συνανήκοντα όστρακα από μικρό μελαμβαφές αγγείο, ίσως εξάλειπτρο, με κυκλική ταινιωτή κάθετη λαβή (ΕΙΚ. 105), δύο συνανήκοντα όστρακα από το χείλος και το λαιμό τριφυλλόσχημης οινόχους, όστρακο από τη βάση άβαφου σκύφου και χείλος αγγείου από πυρίμαχο πηλό (ΕΙΚ. 103). Σε βάθος 0,9-1,1 μ. παρατηρείται συσσώρευση κεραμίδων και οστράκων, μήκους περίπου 1 μ. η οποία συνεχίζεται προς τα Ν εντός της τομής. Απέχει περίπου 1 μ. από τη Β πλευρά του σκάμματος και 4,5 μ. από τη στενότερη Δ. Κάτω από τα θραύσματα των κεραμίδων υπάρχουν κοκκινίλες σε βάθος 1,05 μ. από την επιφάνεια. Στο

δυτικό άκρο του σημείου αυτού και σε βάθος π. 1 μ. βρέθηκε το κάτω τμήμα από το σώμα προχοΐσκης με επίπεδη βάση (πβ. Π13498) από εξαιρετικά εύθρυπτο πηλό με εξίτηλο μελανό γάνωμα, μεταξύ των μέσων του 6^{ου} και των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. (πβ. Lang 1992, 92, εικ. 20,6) (Εικ. 106).

Εικόνα 102. Δύο όστρακα αγγείων της OM48Γ.

Εικόνα 103. Ό.π., όστρακα και πηνίο.

Εικόνα 104. Λαβές και όστρακο από αρχαϊκές κύλικες.

Εικόνα 105. Όστρακα μελαμβafόν αρχαϊκών αγγείων.

Εικόνα 106. Όστρακα αρχαϊκής προχούσκης.

Τα κατά προσέγγιση κέντρα των δύο πυρών βρίσκονται σε έναν άξονα Α-Δ σε απόσταση 3,3 το ένα από το άλλο και ανατολικότερη την πυρά 1.

Η ανασκαφή ολοκληρώθηκε με τη διάνοιξη δοκιμαστικών τομών πλάτους 0,3 μ. και βάθους 0,7-1,1 μ. μεταξύ των πυρών και της ΟΜ24γ1. Εκτός από θραύσμα κεραμίδας και τρία όστρακα από χρηστικά φθαρμένα αγγεία μεσαίου μεγέθους εκ των οποίων τμήμα λαβής μικρής κύλικας ή κοτυλίσκης, που βρέθηκαν στην περιοχή της πυράς 2 η υπόλοιπη επίχωση ήταν αμμώδης.